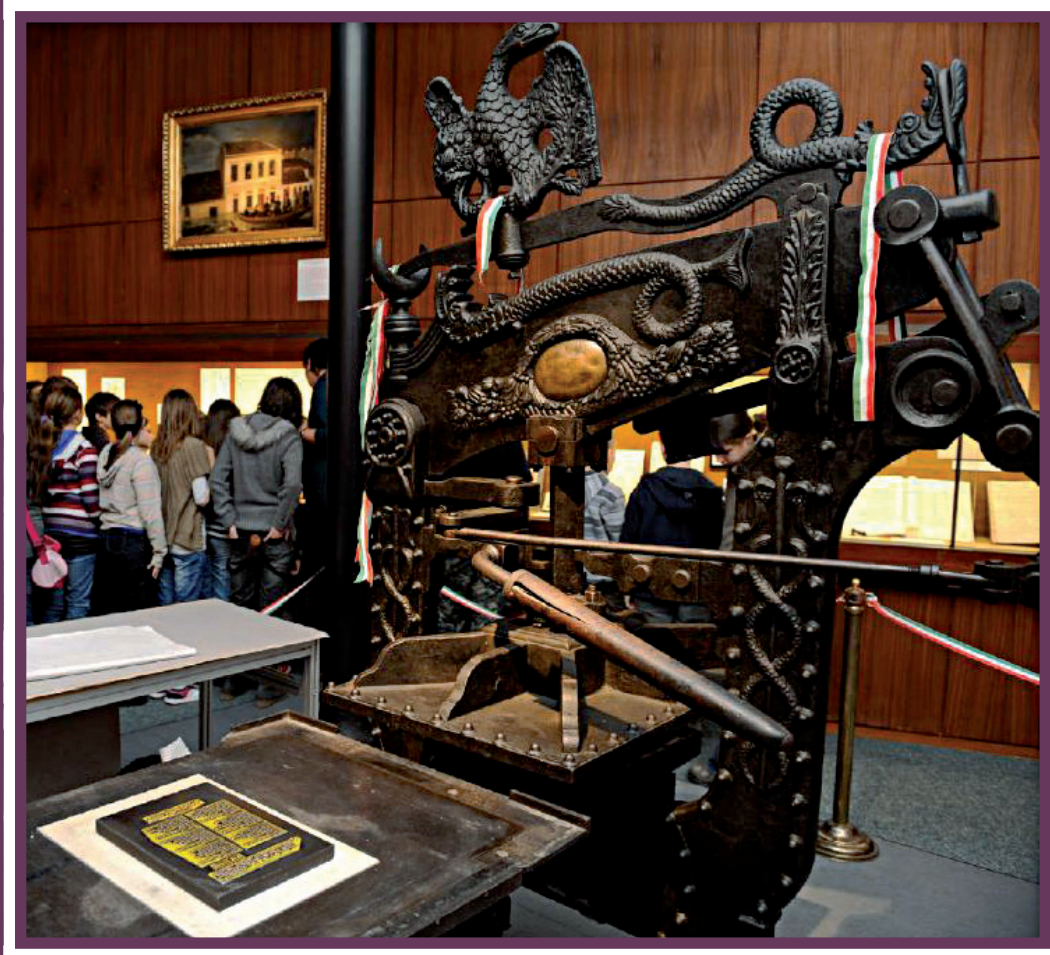

MERCURIUS 2012
Országos Széchényi Könyvtár

Admodum P. J. J. Rájvír Presbytero Saculari
Compt. Francisc. Széchényi P. J.

Indice Bibliotheca mea Hungarica, qui sunt scribitur libros ejus
p. ad nos Complacitur: tunc Regalium meorum imprimis
Bibliotheca Librorum Decretorum S. Admodum Reverende Episcopi
D. J. Supplementum 1um et alia Librorum manu scriptorum Librorum
Logus publicam videbitur lucem, sed pro omnia illa, quae in
Bibliotheca a Claudio Michale D. J. Bibliotheca Librorum
Bibliotheca olim scriptis Librorum praesentibus, quae habentur
pro Libroribus.

Pro hoc Mammulo sanguinem meum in P.
Admodum Reverende debet vultis Documentis non sicut
quam ut vultis perhibere manu tamen scriptis et
ra integra Librorum, quo Librorum, quae in
Indice vultis fieri vultis. Exorem enim Virorum D. J.
Bibliotheca Librorum meorum Chastissima, galare hac mea
te Meritorum Chirographa in unum volumen Librorum in
eandem Bibliothecam repone. Hoc insigne hoc Mammulo
suum maximo vultis Decretis et Ornamento. Pro hac autem
benevolentia confirmatione non intermissam Confirmationem
et Supplementa, de primis dea fuerit, S. Admodum Re-
verende D. mittere. Datum Bony 12. Julii 1802.

MERCURIUS 2012
Országos Széchényi Könyvtár

MERCURIUS 2012

Szerkesztő: **BOKA LÁSZLÓ**

Munkatársak: **KÖTÉL EMŐKE, HERENDI LÁSZLÓ, BUDAI-KIRÁLY TÍMEA**
Grafikai tervezés: **GERA ATTILA**

Cím és elérhetőség:
Országos Széchényi Könyvtár
1014 Budapest, Szent György tér 4-5-6.

<http://www.oszk.hu>

telefon: (+36-1) 22 43 700

fax: (+36-1) 20 20 804

Megrendelhető:

kiadvanytar@oszk.hu

telefon: (+36-1) 22 43 878

fax: (+36-1) 22 43 744

Borító 1: Széchényi Ferenc levele Rájnis Józsefnek Pozsony, 1802. szeptember 12. (OSZK Kézirattára, Levelestár); amelyben elküldi az 1802-ben megalapított Nemzeti Könyvtár általa kiadott katalógusának első három kötetét, s válaszevélben kéri az értesítést a katalógus kézhezvételéről

Borító 2: Díszváza, Az Ember tragédiája Zichy Mihály illusztrációival. Pék Tamás terve (Herendi kiállítás)

Borító 3: A Képes Krónika nemesmásolata, Dísz tárgyak a Képes Krónika jeleneteivel
Takács Zoltán terve (Herendi kiállítás)

Borító 4: A 12 pontot nyomtató Columbia sajtó (Heckenast kiállítás)

Fotók © Országos Széchényi Könyvtár, **KARASZ LAJOS, TÓTH PÉTER**
Budapesti Történeti Múzeum, **BAKOS ÁGNES, TIHANYI BENCE**

Az Országos Széchényi Könyvtár fenntartója a

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Megjelenik évente, indulási év 2002.

A kiadásért felel az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Nyomta és kötötte a Nalors Nyomda

Vezérigazgató: **SZABÓ GÁBOR**

ISSN 1589-4738

TARTALOM

- 5 HECKENAST GUSZTÁV - A KULTÚRATEREMTŐ,
A KULTÚRASZERVEZŐ
- LÉPJETEK BE, AZ ISTENEK ITT IS JELEN VANNAK 9
- 12 KÖNYVTÁRLAT
- EGY KOZMOLÓGIAI ATLASZ KÜLÖNLEGESSÉGEI 15
- 17 MÚZSÁK A TEÁTRUM TÉREN
- MEGJELENT A RÉGI MAGYARORSZÁGI 19
NYOMTATVÁNYOK (RMNY) 4. KÖTETE
- 21 PÁLOS RENDTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS
- WINETTOU ÉS A MEDVEÖLŐ 22
- 24 RAGYOGÁS – PORCELÁN- ÉS KÖNYVRITKASÁGOK
- MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA 2012 26
- 29 MONUMENTUM ANCYRANUM
- BUDAI KRÓNICA 32
- 34 ÖRKÉNY-ÉV A NEMZETI KÖNYVTÁRBAN

„MAGÁT CSERÉLJE, KI JELSZÓT CSERÉL” – 36
SZÁZ ÉVE SZÜLETETT SZABÓ ZOLTÁN

38 AZ ORSZÁG TÜKRE:
KÉPES SAJTÓ MAGYARORSZÁGON 1780–1880

KÉPEK A TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁGRÓL 41

43 SZÉCHÉNYI EMLÉKNAP:
210 ÉVES A SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

NEMZETKÖZI KAPCSOLATAINKRÓL DIÓHÉJBAN 46

48 A KÖNYVTÁRI INTÉZET KIEMELT PROGRAMJAI
2012-BEN

ZIRCEN TÖRTÉNT 49

50 RÖVIDHÍREK

HECKENAST GUSZTÁV – A KULTÚRATEREMTŐ, A KULTÚRASZERVEZŐ

KIÁLLÍTÁS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN
2011. NOVEMBER 18 – 2012. MÁRCIUS 30.

Időutazásra invitált az Országos Széchényi Könyvtár elmúlt évi nagy kiállítása. Olyan kiállításra, amely – a létrehozók reménye szerint – a könyvtárat a nagyközönség számára nem csupán a könyvek gyűjtőhelyeként, forrás- és dokumentum-lelőhelyként jeleníti meg, hanem olyan intézményként, amely a múltat faggatva a mai társadalomban felmerülő kérdésekre is válaszokat keres. Időutazásban volt részünk, mely a 21. század kihívásaira reflektálva, eddig még kevésbé láttatott perspektívából, összetett látványelemekből építkezve, a hosszú 19. században zajló modernizáció útjaira irányította a figyelmet.

Ki is volt valójában Heckenast Gusztáv? A kérdés két szempontból is relevánsnak tűnt a kiállítást megálmódói előtt. A nagyközönség körében, a köztudatban még mindig kissé pontatlanul, legtöbbször, mint Landerer Lajos társa, nyomdászként, nyomdatulajdonosként jelenik meg az 1848. március

15-i történésekkel, a forradalom és szabadságharc eseményeivel összefüggésben. Tudományos szempontból is indokolt volt pályáivének feltárása, hiszen életműve a maga teljességében mindezidáig feldolgozatlan volt, bár a 19. század vége óta irodalomtörténészek, könyvtörténészek számos tanulmányban örökítették meg alakját. Mindez alapkutatásra készítette a kiállítást rendező MTA-OSZK Res libraria Hungariae Kutatócsoport 19. századi Könyv- és Sajtótörténeti Műhelyének munkatársait. Három fővárosi, két külföldi levéltárban folyt a feltáró munka. A kutatás eredményeként a kiállításon Heckenast Gusztáv habitusának számos új vonása elevenedett meg, szakítva azokkal a régi beidegződésekkel, amelyek jegyében vagy személyiségét glorifikálták, vagy Heckenast és Landerer alakját a politikátörténet eseményeihez kapcsolva, azokat szándékosan szembeállítva, kizárólagosan tették fel a kérdést:

Készül a Nemzeti Dal

ki volt a hős, ki volt a besúgó? A kiállítás megrendezésének közvetlen indokát mindezeket túl az szolgálta, hogy 2011 szeptemberében ünnepeltük Heckenast Gusztáv születésének 200. évfordulóját, akit Schöpflin Aladár méltán nevezett – Jókai után szabadon – a magyar könyvkiadás aranyemberének.

Kortársak között

Emblematikus személyiségéhez a modern magyar nyelvű könyv és sajtó kiadásának története köthető. De Heckenast nem csupán korszakának egyik legjelesebb könyvkereskedője, nyomdatulajdonosa és kiadója volt, hanem életpályáján, tevékenységén keresztül a hosszú 19. század életvilágának valamennyi szegmense (ipar-, kereskedelem-, technika- és vállalkozástörténet, politika, kultúra, tudomány, közélet) nyomon követhető. Ennek szellemében szintetizáló személyiségén keresztül egy kultúrtörténeti – gazdaságtörténeti – társadalomtörténeti jellegű kiállítást szerveztünk.

Heckenast szakmai, üzleti, közéleti pályáira az újkori magyar történelem legfényesebb évszázadának mérföldköveihez köthető. A reformkorban ő az ifjú író- és politikusnemzedék egyik első számú kiadója, és ő az a kiadó is, akinek az 1838-as pest-budai árvíz során elszenvedett üzleti veszteségei enyhítésére, a magyar irodalom történetében páratlan módon maguk az írók sietnek segítségére. Eötvös József kezdeményezésére és szerkesztésében közreadják a *Budapesti árvízkönyvet*, „Heckenast Gusztáv kiadókönyvárús úrnak baráti ajándékul”. Ő az *Életképek* szépirodalmi folyóirat elindítója. Landerer és Heckenast neve összefonódik Kossuth Lajos *Pesti Hírlapjának* kiadásával is. Köztudott, hogy az 1848-as forradalom során társaságuk nevéhez köthető a szabad sajtó kivívásának fő mozzanata, a *Nemzeti dal* és a *Tizenkét pont* kinyomtatása, a forradalmi események során a bankjegynyomda felállítása, a legendás Kossuth bankók előállítása. A Bach korszakban és a kiegyezés előtti évtizedben, a sajtószabadság eltiprása, az utólagos cenzúra bevezetése idején, mikor a pesti és bécsi nyomdászok

sorra bocsátották el alkalmazottaikat és a szellemi élet pangott, Heckenast tudatos vállalatfejlesztési stratégiába kezdett. Ezt a korszakot a tudományos könyvkiadás felé fordulás, a lexikonkiadás és a szépirodalmi kiadványok fellendülése egyaránt jellemzi. Egyidejűleg népszerűsítő, olcsó kiadványokat is kezdeményez, s lapjain, a *Vasárnapi Ujság*, a *Magyar Sajtó*, a *Szépirodalmi Figyelő* és más sajtótermékein, köztük szatirikus újságjain keresztül a mind inkább magyarul olvasó, szélesedő közönséghez szól. Részes az osztrák-magyar kiegyezés eszmei előkészítésének, mint a politikai-irodalmi ellenzék, az irodalmi Deák-párt íróinak kiadója. A kiegyezést megelőző és azt követő évtizedben a gazdasági, politikai, kulturális modernizáció során virágoztatja fel kapitalista vállalatbirodalmát és teljesíti ki a tudományos és szellemi élet minden ágazatát lefedő kiadói tevékenységét.

A magyar kapitalizmus egyik legnagyobb könyves vállalkozója pályája zenitjén, 1873-ban Pozsonyba vonul vissza, de vállalkozása nem ér véget. Gazdasági és szellemi örökségének jogutódjává az 1948-as államosításig fennálló, a magyar ipar egyik legnagyobb nyomdáját és kiadóhivatalát magában foglaló Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Rt. válik.

A kiállítás három tematikai egység és az ehhez igazodó terek, a nyomda, a könyvkereskedés–könyvkiadó és Heckenast Gusztáv pilismaróti szalonja köré szervezte a mondanivalót és a látványt. A baloldali **első terem**hez kapcsolódó tematikus blokkban azt a kérdéskört jártuk körül, miként vált a szerény körülmények között nevelkedett kassai evangélikus lelkész apától származó, eredetileg fűszerkereskedőnek szánt ifjú a 19. század első felében több professzionizálódó, magyarosodó szakmának egyik legjelentősebb képviselőjévé. Bemutattuk, mit jelentett abban az időben vállalkozni, ki nyithatott Pest-Budán könyvkereskedést, ki üzemeltethetett nyomdát, ehhez milyen anyagi, szellemi kritériumoknak kellett megfelelni, hogyan lehetett a cenzorokat és a könyvrevizorokat kijátszani, tiltott könyveket külföldről becsempészni, a reformer nemesi ellenzék műveit kiadni, politikai nyilvánosságot teremteni.

Mindezekre a kérdésekre a választ gazdag levéltári dokumentumanyag segítségével Heckenast Gusztáv karrierpályája legfontosabb állomásainak életre keltésével adtuk meg:

– 22 évesen Wigand Ottó könyvkereskedésének átvételével Pest egyik legelőkelőbb könyves vállalkozásának tulajdonosa lesz

- Az 1838-as nagy pest-budai árvíz idején kifejtett tevékenységének megjelenítése, (*Budapesti árvízkönyv*, az *Iris* zsebkönyv megjelentetése, kölcsönkönyvtár nyitása)
- Társaság alapítása Landerer Lajossal, ezáltal a nyomtatás, a kiadás, a terjesztés minden ágát egyesítő korszerű vállalat létrehozása
- Az 1848-49-es forradalomban és szabadságharcban betöltött szerepe, és a bukás után Landerer kényszerű távolléte alatt a cég egyszemélyi vezetése
- Tudatosan építkező vállalatvezetési stratégia kidolgozása, új székház felépítése, bővítése, tőkeigényes beruházások.

Az eredmény a mai kor látogatójához szóló üzenet: közel két évtized alatt Heckenast Gusztáv a nagyvállalkozóvá válás útjára lép. A mondanivalót természetesen igyekeztünk a korhű tér látványának megidézésével összekötni. Az „öntöttvas” oszlopok által körülhatárolt nyomdateremben beállítottuk a Landerer-Heckenast nyomda máig működő, legendás Columbia sajtóját, melyen azon a jeles március 15-i esős napon a *Tizenkét pontot* nyomtatták. A látogatók egy szakavatott nyomdász-mester segítségével 163 év után maguk készíthették el a nyomtatásokat. A második tematikai egységet felölelő **központi terem**ben megjelenítettük, hogyan működött a 19. század második felében Pesten egy innovatív, kreatív kiadó, és rávilágítottunk az üzlet, valamint a nemzeti hivatás kérdéseinek összefüggéseire. A páratlan gazdagságú kiadói spektrumból reprezentatív válogatást adtunk közre, amely lefedte a könyvkiadás minden ágazatát (szépirodalom, tudományos művek széles tárháza, művészeti albumok, zeneművek, közönségnek szánt közhasznú ismereteket közvetítő művek éppúgy, mint az akkor éledő magyar nyelvű gyermek- és ifjúsági irodalom, az alfabetizáció terjedésével mind fontosabbá váló tankönyvek). Köztük Heckenast nevének egy-egy betűjét mintázó, a korabeli szedőszekrényeket megidéző tárlókban a látogató fellelhetette a Heckenast család hagyatékában lévő, Montrealból ez alkalomból hazakerült, eddig részben lappangó darabokat, első kiadású könyvészeti ritkaságokat. Ez a mintegy 50 kötet, kanadai kutatómunkánk eredményeképpen és a Heckenast család ajándékozása által, ezentúl a nemzeti könyvtár állományát gazdagítja. A tárlókban a művek mellé elhelyezett dokumentumok, a kiadó és a szerzők levelezése, szerződéseik, a kiadott művek eredeti kéziratái hűen tükrözték a korabeli irodalmi, tudományos, művészeti élet jellegzetes vonásait. Megtudhattuk, miként munkálkodott az író és kiadó, miként szolgálták a magyar kultúrát és az olvasóközönséget. A falakról a Heckenast által

legtöbbet foglalkoztatott írók, a magyar irodalom óriásainak portréi (Arany János, Tompa Mihály, Vajda János, Jósika Miklós, Jókai Mór, Kisfaludy Sándor és mások) néztek le ránk, Barabás Miklós, Marastoni József litográfiai által. A mondanivalót a térben a *Vasárnapi Ujság* szerkesztőségi szobájának rekonstruált berendezése hozta életközébe.

A **harmadik terem** tematikus blokkja a sikeres és gazdag vállalkozó magánéleti szférájába engedett bepillantást. Arra kerestünk választ, hogyan élt a kor tekintélyes polgára, aki az 1850-es években, mint annyi társa, a nyarakat már nem a nagyvárosban töltötte. Hogyan teltek napjai, ehhez milyen szabadidős tevékenység társult, milyen szokásai voltak, kikkel vette magát körül, melyek voltak a társasélet németes, városi-polgári, nemesi-értelmiségi jellegű jellegzetes vonásai?

A korabeli bútorok, tárgyak között meglevenedett Heckenast Feszl Frigyes által tervezett pilismaróti villájának szalonja, az ott zajló élet, ahol a tulajdonos évtizedeken keresztül irodalmi–zenei–képzőművészeti szalont tartott fenn, és a villa alkotóházként is működött. A természeti és az épített kultúrtáj szépsége ihlette meg Volkmann Róbert zeneszerzőt, kompozícióinak többsége itt született, melynek felcsendülő dallamai idézték meg a szalon egykori hangulatát. Feszl Frigyesnek, a villa építésének pilismaróti ceruzarajzai, akvarelljei szintén erről tanúskodtak. A villában megforduló rokonok, barátok, vendégek névsora, a velük folytatott levelezésnek bemutatása által felvázoltuk társasági körét, magánéleti-közéleti kapcsolati hálóját, e társadalmi csoport belső kohézióját. Gyakorta vendégül látta a kor legjelentősebb íróit, politikusait, közéleti férjijait. Szinte törzsvendégnek számított Jókai Mór, Bajza József, Tompa Mihály, Vajda János, Eötvös József és apósa Rosti Pál, Vörösmarty Mihály, Kemény Zsigmond, Gyulai Pál, megfordult itt Deák Ferenc, és az osztrák alkotók közül Peter Rosegger író többször vendégeskedett atyai jóbarátjánál. Az író-művész társaság mellett a másik nagyobb

Korhű ruhákban

Csorba László megnyitó előadása

csoportot a kassai induló években, a híres eperjesi kollégiumban megismert, többnyire szepességi szász családokból származó társai képezték, akiket a kor nagyvállalkozóiként tartunk számon. Közös vonásuk, hogy szüntelenül és hatékonyan dolgoztak a magyar ipar és kultúra felvirágoztatásán. A harmadik tematikus blokk mának szóló üzenete: milyen kulturális mintát örökít át a 19. század polgára a 21. századi kortársa számára? A szalon faláról a törzsvendégek válogatott portréi tekintettek le ránk. Ez alkalomból elkészítettük a 8 generációt felölelő Heckenast családfa grafikai ábrázolását.

A három nagyteremhez kapcsolódó Ars Librorum kiállítóterben Heckenast Gusztáv kiadványainak palettájából három speciális és sikeres kiadói műfajt jelenítettünk meg. Az iskolarendszer polgárosodásával, a középiskolák számának növelésével, a tanulók számának emelkedésével párhuzamosan a magyarországi modernizáció fontos tényezőjévé váló gyermek és ifjúsági irodalmat, és a tankönyveket, a magyarországi nyilvánosság terjedésével összefüggésben pedig Heckenast sajtótermékeit mutattuk be gondos válogatás alapján.

A kiállítás a koncepciót kidolgozó és a szakmai irányítást végző kutatócsoporton túl, a tudományos igazgatóság koordinálása révén számtalan elkötelezett szakember kollektív munkájának lenyomata volt. A 3 levéltárból, 4 könyvtárból jövő 265 dokumentumot és 8 múzeumból származó 90 műtárgyat felvonultató kiállítás sikeréhez éppúgy hozzájárultak az OSZK belső munkatársai, mint a látványtervező Ágoston István és az Ágoston designstúdió szakemberei, a grafikustervező Bubik Veronika és a fotósok, Véssey Endre, Karasz Lajos. A kiállítás messze túlmutatott a szakmai érdeklődés belső körein. A nyitva tartás öt hónapja alatt a rendezvényt a kutatócsoport munkatársai által tartott tárlatvezetés, illetve múzeumpedagógus vezényletével kreatív multimédiás foglalkoztatás kísérte, amelyeken a résztvevő iskolai csoportok száma megduplázódott az eredeti tervhez képest. A kiállítás megnyitása és zárása egyaránt ünnepi

ceremóniával zajlott, ahol tudományos előadásokkal (Csorba László, Katona Tamás), illetve ezt kiegészítendő, Kossuth-díjas és Prima primissima díjas művészek fellépésével, irodalmi-zenei műsorral idéztük meg a jeles kiadó aranykorának hangulatát. 2011 őszén *A magyar tudomány ünnepéhez* és az *OSZK alapítási ünnepéhez*, 2012 telén *A magyar kultúra napjához* kapcsolódóan ún. nyílt látogatói napokat szervezett a könyvtár.

A kiállítás létrejöttében az alkotó teremtésre helyeződött a hangsúly. Ennek jegyében készült el a kiállítás számos kísérő kiadványa. Az alkotások közül megemlítenéd az OSZK Történeti Interjúk Tára munkatársai által összeállított kisfilm, amely a kiállítás tárgyi és írásos dokumentumainak finom részleteit tárta fel, izgalmas képi és zenei megfogalmazásban. A kor megvilágítását és benne Heckenast Gusztáv szerepvállalását az MTA-OSZK Res libraria Hungariae Kutatócsoport 19. századi Könyv- és Sajtótörténeti Műhelye gondozásában a kiállítás legszebb kincseit felölelő reprezentatív magyar–angol nyelvű katalógus (*Vállalkozás, kultúra, polgárosodás. Heckenast Gusztáv*, Bp., 2011, OSZK) tette teljessé. A kiállításnak figyelemre méltó mediavisszhangja volt, valamennyi vezető televízió és rádió csatorna önálló riportműsorban, interjúban számolt be az eseményről. A kiállítást több tucatnyi nyomtatott médium ajánlotta a közönség figyelmébe határokon innen és túl, magyar és német nyelven egyaránt, és az OSZK honlapján kívül rengeteg hírportál biztosította a folyamatos médiafigyelmet. Azóta elkészült a kutatócsoport szerzőgárdájának közreműködésével a kutatások eredményét összegző tanulmánykötet is, amely hat kiválasztott fajsúlyos témakör (vállalkozástörténet, a szépírók és a kiadó viszonya, a tudományos és ismeretterjesztő könyvkiadás, sajtóspektrum, illusztrált kiadványok, polgári életmód) vizsgálatán keresztül irányítja Heckenast Gusztáv életútjának, pályafutásának főbb csomópontjaira a figyelmet (*A vállalkozó és a kultúra. Heckenast Gusztáv a legendás könyvkiadó*, szerk., Lipták Dorottya, Bp., 2012, Kossuth Kiadó).

A kiállítás a március végi bontást követően áprilisban újjáéledt a Váci Értéktár Közérdekű Muzeális Gyűjteményben, egy kisebb, kamara-kiállítás keretében. A hazai és külföldi érdeklődésre való tekintettel reményeink szerint a tárlat eljut máshová is, ezáltal is öregbítve az OSZK jó hírnevét.

Mindezekért valamennyi közreműködőnek köszönetét fejezi ki a kiállítás kurátora,

Lipták Dorottya

liptak.dorottya.at.oszk.hu

LÉPJETEK BE, AZ ISTENEK ITT IS JELEN VANNAK

IPOLYI ARNOLD PÁLYAKEZDŐ ÉVEI

A Kézirattár egyik különösen nagy érdeklődésre számot tartó eseménye volt 2012-ben az Ipolyi Arnold (1823–1886) emlékéét megidézõ kiállítás és a finissage alkalmából a Tudományos Igazgatóság közreműködésével rendezett Ipolyi-émlék-konferencia. A 19. századi tudományosság kiemelkedõ alakja 125 éve, 1886-ban hunyt el.

A Kézirattár a főpap hagyatékának jelentős hányadát őrzi, általa írt leveleket, tudós feljegyzéseit, dolgozataihoz készült jegyzeteit s nem utolsósorban egyik főművének, a *Magyar Mythológiának* autográf kiegészítésekkel ellátott korrektúrapéldányát. Az Ipolyi-hagyaték orosz-lánrésze Esztergomban, a Prímási Levéltárban található. A kiállítás nagy élményt nyújtó és számos tanulsággal járó megalkotása során egy harmonikus és élete valamennyi döntésében, lépésében önmagával koherens személyiség bontakozott ki előttünk, akinek „életszentségét” a magyar múlt feltárása jelentette. Felelősséggel és hittel végzett lelkipásztori tevékenysége mellett Ipolyi párját ritkító munkabírással, nemzetközi

szintű felkészültséggel járta be egymás után a magyar hitvilág, a magyarországi művészet és iparművészet, magyar művelődéstörténet, végső soron a magyar történelem fontos tájékait, hogy csaknem minden tárgyban, amihez hozzáfogott, maradandót alkosson. Az autodidakta módon elsajátított paleográfia, az oklevéltan, az archeológia és az összehasonlító stíluskritika jelentették legfőbb eszköztárát. Nagy ívű műveltsége még a 19. század elejének tudományosságában gyökerezett, ezért szempontjai és megközelítési módjai mindig globálisak volt. Ismerte, és művelte az országleírás összetett műfaját, melynek jegyében a tudós vándor nem csupán egy elemre, hanem a kiválasztott ország rész egészére koncentrált. Báró Mednyánszky Alajos „iskoláját” kijárva Ipolyi a Csallóközről készített festői leírást, amelyet a *Vasárnapi Ujságban* az egész ország figyelemmel kísérhetett. A régi országleírók szinte kikerülhetetlenül rögzítettek olyan jelenségeket is, amelyeket ma néprajzi megfigyeléseknek nevezhetnénk. A Mednyánszky Dénes nevelőjeként eltöltött néhány év Ipolyi esetében döntőnek bizonyult e tekintetben. A fiatal

Részlet a kiállításból

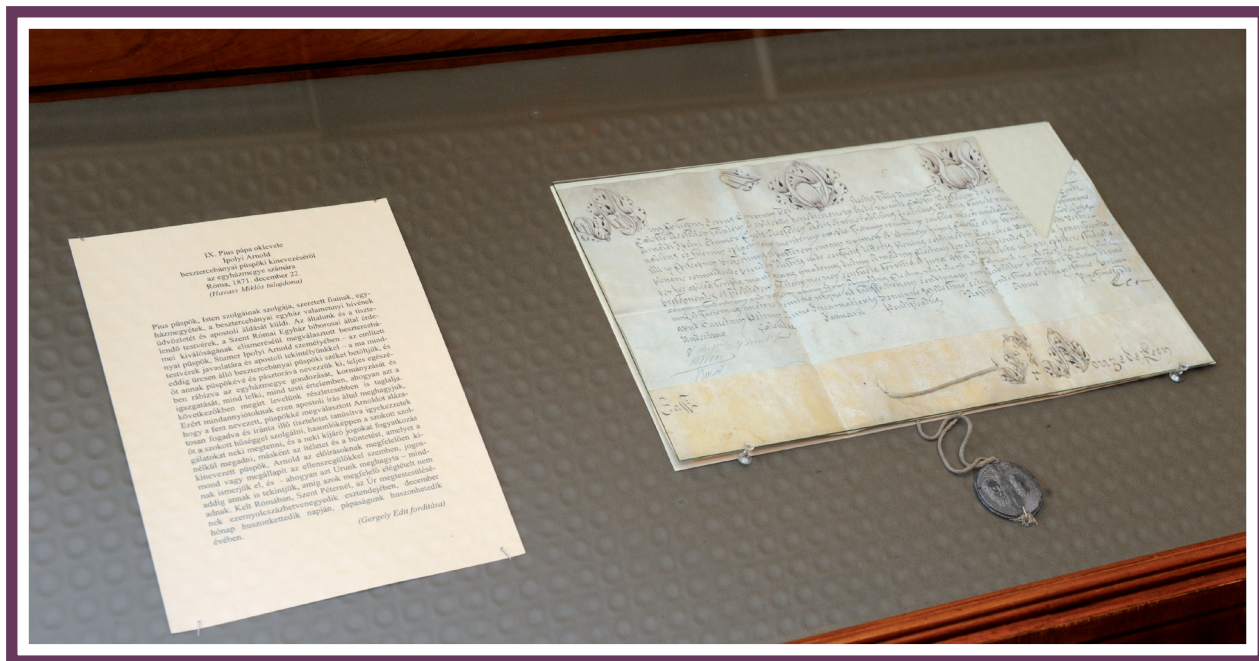
pap – ismét Mednyánszky Alajos érdeklődését követve – tudatosan fordult a néprajzi hagyomány felé, amelyben a magyar múlt megismerése szempontjából kiaknázatlan kincsesbányát látott. Bontakozó tudósi figyelmét legkorábban az ősi magyar hitvilág ragadta meg, melynek vizsgálatát a legkülönfélébb írásos és tárgyi források mellett elsősorban néprajzi kutatásokra alapozta. Barátai, köztük főként a piarista tanár, Csaplár Benedek segítségével gyűjtőhálózatot alakított ki az országban, egyszerű adatközlői népmeséket, babonákat küldtek meg számára. (A gyűjteményt jelenleg a Magyar Néprajzi Múzeum őrzi.) Ipolyi módszerei meglepően moderneek voltak, az adatok hiteles megőrzését mindennél fontosabbnak tartotta, az autentikus szövegeket csupán az érthetőség érdekében, minimálisan lehetett átalakítani, szó sem lehetett nyelvi átdolgozásról. Jobbára ezekből épült a *Magyar Mythologia*, melynek előképe Jakob Grimm *Deutsche Mythologie* című műve volt.

Az utókor szívesen különböztet meg Ipolyi életművében egymástól élesen elváló kutatói korszakokat, ám a valóságban ezek szervesen következtek egymásból. Művészettörténeti kutatásaiban messzemenően alkalmazta a néprajz módszereit és eredményeit. Feltehetőleg éppen ez a széleslátókörűség volt hihetetlen eredményességének egyik kulcsa. Mi több, az értő olvasó már a *Mythologia* előszavában fellelheti az életprogramot, melynek végső célját a fiatal kutató számára a magyar jelleg megragadása jelentette. Ehhez pedig – miként ő maga írja – legelőször is a hitvilággal, majd pedig művészettel kell foglalkozni, hiszen ezek nyilatkoznak a legárulkodóbb módon egy nép lelkéről. Ipolyi Arnold életműve ennek a programnak a megvalósítása volt. Elsődleges törekvése, a nemzeti régiségtan és a hozzá kapcsolódó tudományok megteremtése pedig végső célját, hőn szeretett nemzetének felemelését szolgálta. Ezt ő maga így foglalta össze: „patriam illustrare”, „ékesíteni a hazát”.

A kiállítás ennek a gazdag életútnak az első szakaszát, a tudós személyiség formálódását kívánta bemutatni az 1860-as évek elejéig, amikor Ipolyi pályája csúcsára ért, az Akadémia tagjai közé választotta, és megírta három nagy tanulmányát a középkori magyarországi művészetről. A csendesen munkálkodó, egyszerű zohori plébánosból (1850–1860) ekkor váratlanul neves közéleti személyiség lett, a professzionális tudóslét minden rekvizitumával. Ettől fogva Ipolyi Arnold törökszentmiklósi plébános (1860), egri kanonok (1863), majd besztecebányai (1872), legvégül pedig nagyváradai (1886)

püspök papi teendői mellett tudós társaságok élén tevékenykedett, így például alapító tagja és elnöke volt a Magyar Történeti Társulatnak és évekig elnöke a Képzőművészeti Társulatnak (1879–1885). Különösen jelentősek a Történeti Társulat vándorgyűlései alkalmával tartott előadásai, amelyek többször kiléptek a szűken vett történettudomány kereteiből, és történeti megalapozottsággal, érdemben szólaltak hozzá a korszak égetően fontos politikai és közéleti kérdéseire, köztük a magyar nyelv és a nemzetiségiek ügyéhez. Ipolyi remek kismonográfiája, a *Besztecebánya város műveltség-történeti vázlat*a pedig foglalatát adja kutatói elveinek, legfőképpen annak az újszerű gondolatnak, hogy a múltkutatásban az egyszerű tárgyi emlékekre is figyelni kell, s ugyanolyan fontos a hétköznapi élet rekonstruálása, mint a politikatörténeté. A kiállítás címe „*Lépjetek be, az Istenek itt is jelen vannak*” Ipolyi Arnold maga választotta mottója volt a *Magyar Mythológiához*. Nem tudhatta, hogy egész életművét jellemezni fogja, amennyiben az anekdotát, amelyből származik, elsődleges jelentésében vesszük: Hérakleitoszt, a híres filozófust egy napon messziről jött csodáló keresték fel. Az ajtóban döbbenetes látvány tárult a szemük elé, a nagy filozófus a tűzhelynél állt, és főzött. Arisztotelész szerint, aki a történetet feljegyezte, Hérakleitosz ekkor így szólt: lépjetek be, az Istenek itt is jelen vannak. Azaz az egyszerű, hétköznapi, kicsi dolgokban, munkákban is.

A kiállításhoz hasonlóan a rangos konferencia is elsősorban azt kívánta érzékeltetni, hogy ez a szerteágazó életmű, amelyet többnyire különböző szaktudományok képviselői vizsgálnak szegmentált módon a maguk nézőpontjai alapján, – miként említettük – végső soron egységes volt, és szervesen egymásra épült. Megközelítése is ugyanezt az egységességet kívánná, éppen ezért nehéz feladat. Jól érzékelhető mindazonáltal, hogy napjaink kutatása elsősorban Ipolyi Arnold műgyűjteményére koncentrál. Főként művészettörténészek foglalkoznak a gyűjtemény különböző tárgycsoportjaival, festményekkel, grafikákkal, fotókkal, ötvöstar- gyakkal, kerámiával, hímzésekkel, szőnyegekkel. A hagyaték ebben az esetben, mint művészettörténeti nyersanyag, forrás jelenik meg, Ipolyihoz csak áttételesen van köze. A kutatások másik, ugyancsak művészettörténeti irányát képezik azok a munkák, amelyek valamely konkrét probléma vizsgálatához Ipolyi adatait, eredményeit is felhasználják. Ipolyihoz közvetlenebbül kapcsolódó eredményeket könyvelhet el a magyar néprajzkutatás. Kovács Ágnes évtizedekkel korábbi, értékes feltárómunkája

Ipolyi Arnold püspöki kinevezési okirata

után¹ megjelent többek között Ipolyi folklórgyűjtése², valamint a *Magyar Mythologia* hasonmás kiadása Hoppál Mihály kísérőtanulmányával³. Mindkét esetben az életpálya egészére történt kitekintés. Még inkább forrásokra alapozta munkáját Szulovszky János, aki arra mutatott rá, hogy milyen fontos szerepet játszott a tárgyi emlékek vizsgálata, azaz a szűkebb értelemben vett archeológia Ipolyi módszerei között.⁴ Az életmű egészének, valamint belső összefüggéseinek vizsgálata azonban még várat magára. Nem kevésbé a főpap pontos helyének kijelölése a magyar tudományosság történetében. Kiállításunkkal és konferenciánkkal ehhez kívánunk ösztönzést nyújtani.

A kiállítás gazdagságához és magas színvonalához számos közgyűjtemény hozzájárult kölcsönzéseivel, így az MTA Könyvtárának Kézirattára, az Esztergomi Prímási Levéltár, a Magyar Néprajzi Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria. Az Ipolyi Arnold életének helyszíneit végigkísérő fotókat Czibmal Gyula fotóművész készítette. A plakátokat és a meghívókat Szita Barnabás tervezte. A kiállítás kurátorai Liphay Endre, Szita Gábor és Zsupán Edina voltak.

A finissage alkalmából rendezett konferencia igen nagy érdeklődés mellett zajlott, voltaképpen

tömegeket mozgató meg. A tárgy nagyszerűségét bizonyítja, hogy valamennyi előadó örömmel tett eleget a Széchényi Könyvtár felkérésének. Ez jelzésértékű arra nézve, hogy az Ipolyi-hagyaték a tudós főpap által művelt tudományágak története szempontjából csaknem kimeríthetetlen, s egyben figyelmeztet arra, hogy az életmű teljes feltárása még igen sok tennivalót kíván. A konferencián – amelyen Ipolyi mai főpapi utódja, exc. Böcskei László nagyváradi megyéspüspök is tiszteletét tette – bemutatásra került Lakatos-Balla Attila, nagyváradi régész-muzeológusnak a Körösvidéki Múzeum munkatársának frissen megjelent, hiánypótló munkája is *Ipolyi Arnold püspök hagyatéka Nagyváradon* címmel,⁵ amelyben a szerző különféle hagyatéki listák és levelezések közzétételével és elemzésével az Ipolyi-műgyűjtemény sorsának bonyolult problémakörével foglalkozik, és nagyban hozzájárul számos kérdés tisztázásához.

A szervezők és az előadók egyaránt e felbecsülhetetlen életműnek megőrző, összegző szándéka szerint igyekeztek eljárni, ápolva, megidézve Ipolyi szellemét: „Őrizzük tehát, gyűjtsük össze emlékeinket, nehogy végleg elveszenek, s ez által is üresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen, kétesebb a jövő!”

Zsupán Edina
zsupan.edina.at.oszka.hu

1 Kovács Ágnes, *Ipolyi Arnold folklórgyűjtésménye a Néprajzi Múzeum kéziratgyűjteményében*, Néprajzi Értesítő 38 (1956) 223–259.

2 *A tengeri kísasszony. Ipolyi Arnold kéziratol folklórgyűjtésménye egész Magyarországról, 1846-1858*, (közreadja Benedek Katalin, Forrai Ibolya), Balassi Kiadó, Budapest, 2006.

3 Ipolyi Arnold, *Magyar Mythologia*, Európa Kiadó, Budapest, 1987.

4 Szulovszky János, *A tárgyi világ felfedezése*. (Ipolyi Arnold tudománytörténeti szerepéről), Ethnographia 110 (1999) 147–180.

5 Lakatos-Balla Attila, *Ipolyi Arnold püspök hagyatéka Nagyváradon*, Nagyváradi Római Katolikus Püspökség - Varadinum Script Kiadó, Nagyvárad, 2012 (Miscellanea Historica Varadiensia III.).

KÖNYVTÁRLAT

– IRODALOM ÉS KULTÚRTÖRTÉNETI RENDEZVÉNYSOROZAT –

Az Országos Széchényi Könyvtár 2012-ben ünnepelte alapításának 210. évfordulóját. E jeles esemény megünneplésére tervezett rendezvényeink sorába kitűnően illeszkedett a Nemzeti Kulturális Alap Márai-programjába beválogatott klasszikus és kortárs irodalmi műveknek, valamint a kapcsolódó tényirodalomnak a nagyközönséggel történő megismertetése. A könyvtár mindig is kiemelt feladatának tekintette, hogy a hagyományok megőrzése és továbbvitele mellett nagy hangsúlyt helyezzen az itt őrzött anyagok minél szélesebb rétegekhez való eljuttatására, az érdeklődő olvasóközönség és a kortárs irodalmárok közötti személyes találkozásra.

Az első félévben, a hagyomány és megújulás jegyében, a hat alkalomból álló programsorozat a könyvtárban őrzött anyagok, a Márai-listán szereplő könyvek és a jeles eseményekhez tartozó nagyprogramok köré szerveződött. Programjaink felépítése hasonló volt: az érdeklődők eddig nem látott kiállításokat tekinthettek meg; kollégáink és

meghívott előadók segítségével renihagyó történelem illetve irodalom „órákon”, beszélgetéseken vehettek részt; valamint koncerteket, színházi előadásokat élvezhettek. Így rögtön január 19-én, a Magyar Kultúra napja alkalmából „...Hozz reá vág esztendő...” – Széchényi (Ferenc) – Kölcsey (Ferenc) – Széchényi (István) címmel, a Himnusból vett idézet szellemében az alapítási ünnepség, az évfordulós esztendő, a kulturális programsorozat kezdetét ünnepeltük az újévköszöntő műsorral, valamint a reformkor kezdetének, szellemi hagyatékának bemutatásával. Ehhez kapcsolódóan kamaratárlatot rendeztünk az Erekljetérben alapítónk, Széchényi Ferenc levelezésének, valamint magának az alapító okiratnak a bemutatásával. Kizárólag ezen a napon volt megtekinthető Erkel Ferenc autográf lejegyzése: Himnusz – a capella négy szólamú vegyeskarra (1880 körül). A Márai listára felkerült könyvek közül válogattuk ki Kölcsey és Széchényi István munkáit. Ezek első kiadásait a terem előtti tárlókban helyeztük

Szent Efrém férfikar

el, a témához tartozó újabb kiadásokat, illetve az ezekről szóló tanulmányköteteket pedig a pódiumon láthatták az érdeklődők. Első KönyvTÁRlatunkon a magyar kultúra csodálatos írott emlékeit látszólag két különböző zenei világot képviselő előadóművész – Sebestyén Márta UNESCO Artist for Peace-díjas művész és Andrejszki Judit barokk szoprán tolmácsolta.

Sipos Lajos és Rózsafalvi Zsuzsanna Babitsról beszélget

Februárban *Ősz és tavasz között – Babits Mihály öröksége* címmel a nemzeti könyvtárban őrzött egyik legjelentősebb hagyaték bemutatása, az esztergomi Babits-ház megújulásának története és az ehhez társított irodalmi műsor várta vendégeinket. Könyvtárunk a Török Sophie révén birtokunkba került Babits hagyaték őrzője, gondozója és feldolgozója. Így kerültek a kiállított tárlókba a hagyatékból származó fotók, kéziratos regényvázlatok, illetve egy költőtársnak, Juhász Gyulának írott levél. *Örökhék ég a felhők mögött* címmel Császár Angela és Rubold Ödön színművészek műsorát tekinthették meg, Török Máté verseneklő közreműködésével.

Márciusban, a nőnaphoz társított program középpontjában a 2008-as Nyugat-év kapcsán előtérbe került téma – a Nyugatban publikáló nő-írók – és kortárs költő(nő)k munkái álltak. Nemcsak a Nyugat és az azt követő korszak ismert nőírói kerültek bemutatásra, hanem azon szerzők is, akik a Nyugathoz nem, vagy csak marginálisan kapcsolódnak, mégis fontos szerepet tölthettek be a kor ízlésének, a nők identitásának alakításában. A korszakban nem hagyományos alternatív nő-képet jelenítették meg mind a szexualitás, mind a divat, mind az irodalom terén. Személyiségük és pályafutásuk révén követhető, hogy bár a társadalom

által elfogadott szerepek nem erre predestinálták őket, mégsem rögzültek bele a kor elvárásaiba, hanem művészetükön keresztül megjelenő gondolkodásmódjukkal befolyásolták egy újfajta nőiesség (ki)alakulását.

A folytonosan megújuló magyar meseirodalom és a meseterápia köré szervezett egész délutános program több jeles naphoz is kapcsolódott: április 2-a a Mese napja, ezt követte a Gyermekkönyvek nemzetközi napja. Ennek apropóján az OSZK-ban található gyermekkönyv-ritkaságokból, 20. századi képeslapokból, régi gyermekjátékokból kamarakiállítást rendeztünk, meghívott vendégeinkkel pedig a mese, a meseértelmezés lehetséges változásairól/változatairól beszélgettünk. Első vendégünk Dr. Boldizsár Ildikó, a néprajztudomány kandidátusa, meseterapeuta, mesekönyvíró, szerkesztő volt. Esténk második részének egyik vendége Böszörményi Gyula író, újságíró, dramaturg, szerkesztő, számos színpadi, rádiós és televíziós adaptáció szerzője. Partnere a közös gondolkodásban Zalán Tibor író, költő, dramaturg, szerkesztő, számos rádió-, tv- és színpadi játék szerzője. A nap zárásaként pedig a Márai-listán szereplő Zalán-mese színpadi adaptációja volt megtekinthető a Stúdió K színház előadásában.

Májusban Móricz Zsigmond életműve, különös tekintettel az író kevésbé ismert, eddig kiadatlan *Napló*-ja került a középpontba. A 2010-ben megjelent Könyvheti szenzáció, az 1924-25-ös *Napló* gondozója volt a vendégünk, valamint az abból készült színpadi munka szerkesztője és előadója. Az est érdekessége, hogy pár héttel megelőzte a 2012. évi Ünnepi Könyvhétre megjelenő *Naplók* 2. kötetének hivatalos bemutatását. A *Napló-szilánkok 1924–1925. Móricz Zsigmond: Naplók 1924–1925* című kötete alapján készült darabot színpadra alkalmazta és előadja: Koltai Róbert színművész. Az est meglepetéseként, mivel mi adhattunk helyet a darab 30. előadásának, a hangfelvételtől közreműködő színészek személyes jelenlétükkel is megtisztelték a programot, illetve Móricz unokája, Kolos Réka is részt vett a délután s este eseményeiben. A szokásos kamarakiállításon Móricz első kiadások, dedikált példányok és a levelezéséből való érdekességek kerültek bemutatásra.

Utolsó programunk csatlakozott a Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozathoz, annak fontos egységét képezte. A különböző kultúrák és vallások találkozásának, egymásra való hatásának bemutatásán túl, az iszlámra helyeztük a hangsúlyt. Mint ahogy a Márai-listán szereplő tényirodalom is bizonyítja, az utóbbi évek egyik legizgalmasabb és

legnagyobb érdeklődésére számot tartó témájáról van szó. Ennek különböző aspektusból történő megismertetésén túl (Simon Róbert és Tüske László segítségével), a Térképtár kincseivel egy utazásra hívtuk a résztvevőket: az oszmán hódoltság korától kezdve bemutattuk a Közel-Kelet felfedezését a hajózás segítségével, valamint az Ezeregyéjszaka magyarországi fogadtatását egy látványos kiállításon hoztuk közel az érdeklődőkhöz, csakúgy, mint a 19. század híres kelet-fotográfusának, festőjének, Libay Lajosnak az életművét – minden kis kiállításhoz nagyszerű megnyitó, előadás társult, keleti tánc- és zenebemutatókkal ötvözve.

A hagyományos könyvtörténeti prezentáción túlmenően komplex irodalmi-kultúrtörténeti programsorozat született, amely reményeink – és a visszajelzések – szerint élményt jelentett nem csak az irodalom többféle szempontú bemutatására fogékony széles közönségnek, de a szakembereknek is, mivel az ismert vagy kevésbé ismert irodalom- és kultúrtörténeti események, tények bemutatásán túl érdekességekkel, aktualitásokkal fűszerezték az előadók a témájukat.

2012 szeptemberétől – NKA támogatás segítségével – folytathattuk, „újrátölthettük” a sorozatot, a magyar irodalom egy-egy kiemelt, jelentős korszakát, „műzsákat és szenteket” középpontba állítva. Mint az irodalom- és történettudomány szakkönyvtára, kiemelten fontosnak tartottuk, hogy e tudományterületek nálunk őrzött kincseit ne csak egyszerűen bemutassuk a nagyközönség számára, hanem az adott szakterület kiváló ismerőinek értő, ugyanakkor közérthető tolmácsolásában elevenedjenek meg elsősorban a magyar irodalom- és kultúrtörténet jelentős korszakai, az egyes témák – adott esetben világirodalmi, művelődéstörténeti kitekintéssel. Törekvésünk, hogy minden alkalommal felmutassunk valamit

az ún. „kanonizált” irodalomból, ami egy adott korra jellemző, amiből a hallgatók beazonosítják az időszakot; ugyanakkor mellette olyan előadókat, előadásokat is hallhatunk, melyek más aspektusát, ismeretlen, rejtett oldalát tárják fel az elemzett kornak, illetve témának.

Madas Edit előadása

Szeptemberben *Kódexek titkai –Nyelvemlékek, kódexek, töredékek* címmel Boreczki Anna bemutatta az OSZK *Apollonius-töredékét*, s ezen keresztül egy szerzetes-közösség sajátos humorát, majd Madas Edit engedett betekintést a késő középkor irodalmi körképébe „*Ne kíméld a béka szalonját!*” - *az ájtatossági irodalomtól a tojásos tészta receptjéig...*” címmel. A programot a Szent Efrém Férfikar gregorián estje zárta.

Októberben tovább mentünk az időben: illusztrált kéziratos énekeskönyvek voltak terítéken a 16-17. századból, illetve a Budai Krónika rejtelseibe nyertünk bepillantást. Zenében a madrigálok következtek, a Capella Silentium Énekegyüttes prezentálásában.

A novemberi program már az alapítási ünnepséghez kapcsolódott: *A reformáció kora. Budavári disputa. Előadások és ünnepi hangverseny az Országos Széchényi Könyvtár alapításának 210. évfordulója tiszteletére*. Ennek keretében kollégáink, Pojjákné Vásárhelyi Judit és Heltai János a peregrinus diákok mindennapjait villantották fel az érdeklődők előtt, bemutatva utazásaikat, munkásságukat. Az ünnepséget a világhírű Orfeo Zenekar koncertje tette feledhetlenné.

A 2012. év „könyvTÁrlatos” zárásaként, a Luca-nap kapcsán boszorkányok, eretnekek, prédikátorok megidézésére került sor két szegedi történész segítségével, a Csongrád Megyei Levéltár jóvoltából pedig a nagy szegedi boszorkányper eredeti anyagai kerültek kiállításra.

Erkel Ferenc és a Himnusz autográf kézirata

Kötél Emőke

kotel.emoke@oszk.hu

EGY KOZMOGRÁFIAI ATLASZ KÜLÖNLEGESSÉGEI

KINCSEK GRÓF SZÉCHÉNYI FERENC KÖNYVTÁRALAPÍTÓ TÉRKÉPGYŰJTEMÉNYÉBŐL

A nemzeti könyvtár alapítója, gróf Széchényi Ferenc gyűjteményei felajánlásával egyidőben vállalta az egyes gyűjtemények katalógusainak elkészítését és kiadását is. Így történt ez a könyv- és a kéziratgyűjtemény esetében, a térképgyűjtemény katalógusa azonban, bár írásos források alapján tudjuk, hogy készítése a nyomdai munkálatokig jutott, mégsem jelent meg, sem a gróf életében, sem a későbbi évtizedekben.

A Térképtár e hiány pótlására vállalkozva, az elmúlt években a több ezer darabos gyűjtemény leírásai munkálataival, mint egyik fő feladatával foglalkozott. E munkák során részleteiben megismertük a gyűjteményt, és világossá vált, mily sok értékes, a hazai és az egyetemes térképtörténeti múltnak mennyi fontos és ritka térképművét, atlaszát tartalmazza.

A gondolat, egy kiállítás-sorozattal bemutatni ezen értékeket, ekkor keletkezett, hiszen joggal véltük úgy, hogy a sokfajta és számtalan különleges, nagy értékű és fontosságú alkotást érdemes lenne minél nagyobb számban a nagyközönséggel is megismertetni, amit egyetlen kiállítás keretében aligha lehetne megtenni.

A sorozat első kiállításán a gyűjtemény olyan térkép- és atlaszkülönlegességeit mutattuk be, amelyek a tematikus térképezés korai 17-18. századi időszakából származnak. Így vízrendezési térképeket (J. B. Veeris 1641-es Haarlemi-tó lecsapolási terve; Th. Badeslade térképe a kelet-angliai Great Ouse vízrendszerének rendezéséről), fontos geodéziai tematikájú műveket (J. B. B. d'Anville Peru-térképe, 1751; J. G. Doppelmayer világtérképe 1720–22), és 18. századi alapítású városok, Karlsruhe, Philadelphia, New Ebeneser térképkülönlegességeit is.

A gyűjtemény gazdag anyagából történelmi és bibliai tárgyú alkotásokat is válogattunk. Így többek között a neves csillagász, Hell Miksa térképkülönlegességét, az Anonymus-Gesta alapján készített honfoglaláskori Magyarország-térképet és Jan Luyken művészi kvalitásokkal bíró látképi hatású bibliai témájú egyedi térképét is. Látható volt e

kiállításon az ókori Pompei térképe, az ásatások korai időszakában feltárt városrészek művészi színvonalú alkotása, F. Piranesi kiadásában, ahogy Ph. Buachenak, a 18. századi kartográfia egyik vezető alakjának hegységrendszereket bemutató atlaszkülönlegessége is. A korai közlekedési térképek tematikát, egy 18. század közepi francia atlasz képviselte, amelyet az utazókat segítő gazdag tartalma okán joggal tekinthetünk a mai autóatlaszok előfutárának.

Második kiállításunk, amely 2012. év végéig volt megtekinthető, egy igazán különleges térképfajtát, a hajózási térképet mutatta be. A grófi alapgyűjteményben található mintegy 300 hajózási térkép elsődlegesen 17-18. századi kiadvány, holland, francia, angol műhelyek alkotásai, de német, dán, olasz és spanyol térképek is megtalálhatók benne. Az ezekből válogatott anyag az európai hajózási térképek történetének fontos dokumentumait képviselik. Így 17-18. századi holland kiadók olyan jelentős alkotásait, mint Henrick Doncker hajózási világtaszát és Földközi-tenger-atlaszát, vagy épp a 18. századi vezető amszterdami kiadó, a Van Keulen cég számos, a Föld különböző óceánjait és tengereit bemutató hajózási térképeit. De látható volt a kiállításon a német C. Niebuhr Vörös-tenger-térképe, amely a tenger első, felmérésen alapuló alkotása, továbbá a Kaszpi-tenger első, orosz felméréseken alapuló holland térképe, a 18. századi amszterdami kiadó, a Covens-Morier cég kiadványa, miként a Nápolyi Királyság 1792-ben elkészült pompás hajózási atlasza is, amely ugyancsak több éves tengerfelmérés eredményeképp született a kor neves olasz kartográfusa, G. A. Rizzi Zannoni irányítása alatt.

Sorozatunk következő kiállítása terveink szerint 2013 tavaszán nyílna meg. Ez alkalommal az alapítói gyűjtemény hungarica térképeit és atlaszait szándékozunk bemutatni. A gyűjtemény ezen része, bár mennyiségét tekintve csupán mintegy 15-20 százalékát alkotja az egykori grófi térképgyűjteménynek, a magyar kartográfia-

történet számos értékét vagy épp alpművét foglalja magába, mindazokat a műveket és kiadványokat, amelyekhez Ferenc grófnak sikerült, megbízottjai vagy ügynökei segítségével, a 18. század utolsó

évtizedeiben hozzájutnia és gyűjteményét a hazájára gyarapítania.

Danku György
danku.gyorgy.at.oszk.hu

Egy Kozmográfiai Atlasz különlegességei 2.
Hajózási térképek gróf Széchenyi Ferenc könyvtáralapító térképgyűjteményéből

A kiállítás megtekinthető 2012. június 16-tól december 22-ig
az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában
keddtől péntekig 9.00-17.00, szombaton 9.00-14.00 között.

 BUDAPEST, BUDAVÁRI PALOTA „F” ÉPÜLET (06) 1 224 3746 [FACEBOOK.COM/NEMZETIKONYVTAR](https://www.facebook.com/nemzetikonyvtar) PR@OSZK.HU OSZK.HU

MÚZSÁK A TEÁTRUM TÉREN

– INTÉZMÉNYI EGYÜTTMŰKÖDÉS, KIÁLLÍTÁS ÉS SZIMPÓZIUM
A 200 ÉVES PESTI NÉMET SZÍNHÁZ EMLÉKÉRE –

A Magyar Nemzeti Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum 2012. évi első közös kiállítására már az előző esztendő ősztől készültünk. Szerteágazó kérdéseket vetett föl ugyanis, hogyan és miért ünnepeljük a 200 évvel ezelőtt megnyílt Királyi Városi Színházat, melynek 35 esztendőnyi működése a hazai német nyelvű színhátszítás hosszú, ámde aktív helybéli közönség híján már régen lezárult időszakának valódi fénykorát jelentette. Egy elmúlt, egyenes és egyenrangú folytatás nélküli, német nyelvű művészeti-szórakoztató intézményre emlékezni, ami a pillanat művészetének, a színhátnak adott otthont a magyarországi reformkornak a romantikába torkolló korszakában – merész vállalkozásnak tűnt. Hisz ki emlékszik, ki emlékezhet már az 1812 és 1847 közt állott házra és a benne történetekre, ki gondol ma már az akkori Pestre, az akkori színházra, a sztárokra, a szerzőkre, a táncokra, a zenékre, a látványosságok színháztechnikájára? Bizony, a történész-hajlamúakon kívül senki sem.

Részlet a kiállításból

S akkor aztán eszünkbe jutott, hogy hiszen ma is szembesülünk olyan kérdésekkel, melyekkel a késő-felvilágosodás színház-akaró emberei szembesültek, a kor, a 18. század végének városálmódói, a későbbi évtizedek művészei, a romantika vitatkozói, a nemzeti és az összeurópai kultúra gondolkodói, szerzői, színházcsinálói és közönségük, amikor arról diskuráltak, kell-e és milyen, mekkora, mit játszó színház a lapos és meglehetősen néptelen „piacvároskába” a Duna Budával szemközti bal partján, és hogy milyen nyelven hangozzék a játék a Bécset majmoló, kárpótlásként épülhető nagyszínházban, németül, szerbül-e vagy magyarul, amikor kicsit később vitáztak a zenés meg a szórakoztató műsordarabok nézettségéről, a színházlátogatók elpolgárosult szokásairól, és aztán, 1837 augusztusa után meg arról, kistestvér vagy partner, esetleg versenytárs lett-e a magyar színházból, amit a Vármegye építtetett a Hatvani-kapun kívülre, meg aztán a sajtóviták fő témáját adott 1847. február eleji színházégés, hogy az mitől, és miért, hogy Petőfi tényleg mondta-e, amit sosem mondott, és hogy miképp lesz a pesti németeknek új színházuk, mikor és hol, hogy a fölépültekor Közép-Európa legnagyobb méretű színháza a hajnali tűz martalékká vá lett...

Fölfedeztük a kétszáz éves történetben ugyanazokat a művészeket, újdondászokat, tervezőket-álmodókat és nézőket, akik ma is itt élnek velünk – talán éppen mi vagyunk azok... A mai Pesten, a mai Vörösmarty téren, a színházak nézőterein meg a szerkesztőségek számítógépasztalai mögött, az öltözőkben és a hivatalokban és beszélnek németül Magyarországon és magyarul itt és a mai határokon kívül, és színházat játszanak meg élik a városi polgárok hétköznapjait Európa történelemtől, nemzeti kultúráktól tépett-összekovácsolt közepén... És mindjárt még érdekesebb lett a kérdés, mit is ünnepelünk, mire is emlékezzünk 2012-ben a régi históriák közül.

Elkészült a kiállítás, meg is nyílhatott a Budapesti Tavasz Fesztivál idején, elsősorban a magyarországi német nagykövetség támogatása

révén (akik ezzel is ünnepelték a német–magyar kulturális együttműködési szerződés 20. fennállási évfordulóját). Bemutattuk a Színháztörténeti Tár, a Budapesti Történeti Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának legérdekesebb, leglátványosabb dokumentumait, műtárgyait, a segítségükkel meséltük el a régi történetet, melynek sok-sok, számunkra is ismerős momentuma és motívuma kötötte össze a régmúltat a mával.

A kiállításnyitást megelőzve, 2012 márciusának elején megjelent a Színpad című lapban egy gazdagon illusztrált cikk is¹, áprilisban pedig az intézményi együttműködést is koordináló Tudományos Igazgatósággal közösen, az Országos Széchényi Könyvtárban rendezhettünk szakmai szimpóziumot azokról a történeti és aktuális kérdésekről, amelyek a színház és műsorának történetét, a színházépület(ek) városépítészeti státuszát, illetve a hazai német nyelvű színházi helyzetét, állapotát illették. A szimpózium mintegy 30 résztvevője nagy érdeklődéssel hallgatta az újdonságokat is hozott referátumokat és vett részt a beszélgetésben, nagyon is fontosnak, izgalmasnak bizonyultak a megvitatandó kérdések.

Nem kis részben ennek a közös élménynek is volt köszönhető, hogy az ELTE Germanisztikai Intézetének szokásos őszi szakmai napjain is a jubiláns színház adta a kiindulópontot a tudományos tanácskozás témáihoz és az irodalmi esthez. A Neue

Zeitung, a Magyarországi Németek Szövetsége, a Magyarországi Német Írók és Művészek Egyesülete és a Budapesti Német Színház együttműködésében létrejött kulturális és magas színvonalú tudományos programra 2012. november 6-án és 7-én került sor az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. A konferencia tanulmányait, remélhetőleg, nyomtatásban is olvashatjuk majd. A rendezvényről mind a Neue Zeitung (2012. november 16-i számában), mind a Budapesti Zeitung (november 17-én), továbbá a közszolgálati televízió Unser Bildschirm című műsora is tudósított (december 4-i adásában).

A Pesti Német Színház megnyitását földidőzű bicentenáriumi programsorozat, a kiállítás, a szakmai és tudományos tanácskozások, a sajtóhíradások és cikkek elérték a célt, emlékeztünk és emlékeztettünk arra, hogy történt valami érdekes, valami jelentős és továbbmutató kulturális, színházi esemény Pest kisvárosában 1812. február 9-én, ami még 2012-ben is érdemes arra, hogy jeles napként számon tartsuk. Köszönet a munkatársaknak és a támogatóknak, elsősorban a kiállításban kurátortársaimnak, Dr. Rajnai Editnek és Dr. Farbak Péternek, s nem utolsósorban a közönségnek, akik a színház mellett a színháztörténetet is érdeklődéssel követik, hogy megmaradjon, hogy a kultúra évszázadokat átívelő szálai összeköthessenek minket a régi kultúracsinálók erejével és inspirációjával a folyamatosság jegyében. Szép és méltó ünnepi év kerekedett a kétszáz esztendő német színház köré!

Sirató Ildikó

sirato.ildiko.at.oszk.hu

1 200 éve nyílt meg a Pesti Német Színház, Színpad, 2012. 1. sz. 45-47.

Színházi kellékek, színlapok

MEGJELENT A RÉGI MAGYARORSZÁGI NYOMTATVÁNYOK (RMNY) 4. KÖTETE (1656-1670)

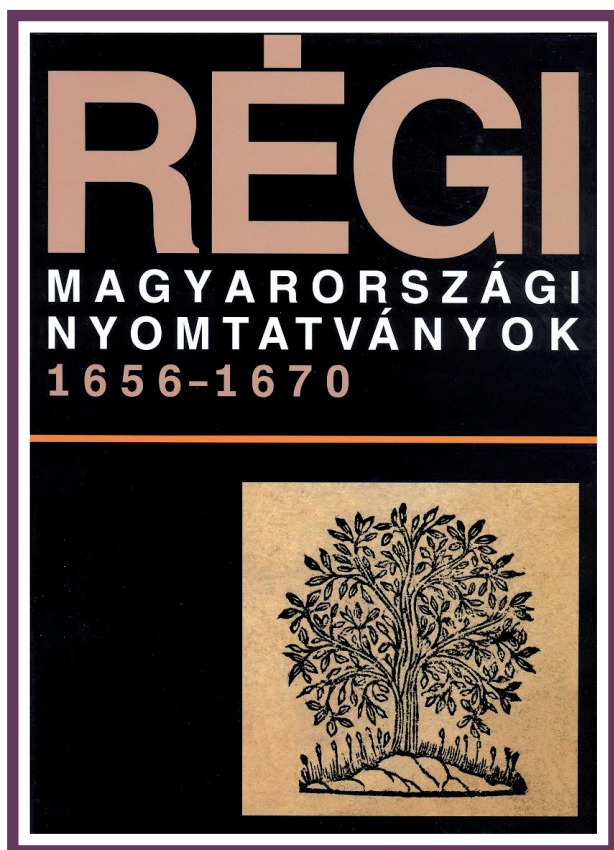
Az Országos Széchényi Könyvtár alapfeladata összegyűjteni, feldolgozni és katalógusokban, bibliográfiákban közzétenni a nemzeti könyvtermést a kezdetektől a jelen korig. E szerteágazó feladatkörön belül kiemelkedő kötelességünk a retrospektív nemzeti bibliográfia elkészítése. A Tudományos Igazgatóság Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatószókö Osztályán (régibbi nevén Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Szerkesztőség) folyik a *Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNy)* elnevezésű évtizedes vállalkozás, amely az 1801 előtt nyomtatásban megjelent hungarika-nyomtatványok szisztematikus feltárásának és megjelentetésének rendszerében a legfontosabbnak számító: *nyelvi és területi* hungarikumoknak, azaz a bárhol a világon részben vagy egészben magyar nyelven, illetve a történelmi Magyarország területén bármely nyelven (magyar, latin, német, biblikus cseh, román, horvát stb.) nyomtatásban megjelent műveknek a feltárását tűzi ki célul. E bibliográfia első kötete, amely

Akadémiai Nagydíjat kapott, 1473-tól 1600-ig, a második az 1601 és 1635, a harmadik az 1636 és 1655 között megjelent hazai nyomtatványokat mutatta be (Budapest, 1971, 1983, 2000).

Ezek szerves folytatása a most elkészült negyedik kötet, amely az 1656 és 1670 közötti időkört tárja fel. (Szerk. P. Vásárhelyi Judit, Budapest, 2012, Akadémiai Kiadó – Országos Széchényi Könyvtár. 1364 l., 101 t.) A kötet szerkezete és azon belül az egyes nyomtatványok leírása a korábbiakban alkalmazott és jól bevált módszert követi, azaz a nyomtatványok címének, fizikai jellemzőinek (terjedelem- és formátumadatok) közlését követően meghatározza annak műfaját, bemutatja tartalmi egységeit és szerkezetét, majd összefoglalja a szakirodalomnak a műre, szerzőjére, forrására, kiadási és kinyomtatási körülményeire vonatkozó megállapításait. A töredékesen fennmaradt nyomtatványok lokalizálása és datálása tekintetében nagyban támaszkodik az ugyanezen az osztályon folyó betűtípus-kutatás eredményeire. A nyomtatványleírások végén példányadatok szerepelnek, amelyek arról tájékoztatják a kutatót, hogy mely gyűjteményben lehet a tárgyalt kiadványhoz hozzájutni, és hogy az ott őrzött példány mennyire teljes.

A kézikönyv azokat a nyomtatványokat is tárgyalja, amelyekből nem maradt fenn példány, de nyomtatásban való megjelenésük teljes bizonyossággal megerősíthető forrásközlésen alapul, továbbá azokat is, amelyek megjelenése nagy valószínűséggel feltételezhető. Ugyanakkor *Appendix*ben közli azoknak a kiadványoknak a leírását, amelyek kizárandóak a nyomtatványok köréből, vagyis téves adatok alapján gondolta róluk a szakirodalom, hogy 1671 előtt keletkeztek, vagy hogy a történelmi Magyarország területén jelentek meg.

A főrészt több mint ezer nyomtatványleírást ad közre a 2626. tételszámtól a 3696-ig és 55 *Appendix*-tételt tartalmaz a 216. sorszámától a 271-ig. Külön egységként közli az *RMNy* a tárgyalt nyomtatványok címlapjának, vagy annak hiányában egy lapjának a képét, amely a felbukkanó példányok azonosításához elengedhetetlen segítséget jelent. A jelen kötetben közölt címlapképek száma közel 900. A bibliográfia használatát tízféle mutató segíti.

Az RMNy 4. kötete az Akadémiai Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár közös kiadványa. Megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Tudományos Kutatási Alap (Pub K 85 330) támogatta.

*

Az a másfél évtized, amelynek ma ismert nyomtatványanyagát a kötet tárgyalja, a három részre szabdaltnál ország életében különösen „zivataros” 15 esztendő volt. Ebben az időben zajlott II. Rákóczi György szégyenletes lengyelországi hadviselése, majd annak megtorlásaként Erdély török-tatár hadak által való feldúlása; ekkor vívták az ún. téli hadjáratot, amelynek végén megkötötték a szégyenteljes vasvári béke; 1664-ben meghalt Zrínyi Miklós, bontakozott ki majd bukott el a Wesselényi-összeesküvés, és kezdődött el véres megtorlása a rekatolizáció erősödésével.

Mindezek a történelmi események nagy hatással voltak a nyomdák működésére, egy-egy kiadvány létrejöttére. Jól példázza ezt a korszak legjelentősebb nyomdai teljesítményének, a *Váradai Bibliának* (RMNy 2982) a sorsa. Nyomdai munkálatai 1657-1658-ban kezdődtek el Váradon, és az *Újtestamentum* nyomtatása, miként azt impresszuma jelzi is, 1660-ban ott el is végeztetett. Várad ostroma, majd a vár eleste után az Ali pasa és Barcsai Ákos fejedelem közötti megállapodás értelmében a nyomda felszerelését a „nyomtatásban lévő bibliai exemplárokkal és mindennemű könyvekkel” együtt Kolozsvárra szállították. Az *Ótestamentum* nyomtatott szövege ott készült el 1661-ben. A *Vizsolyi Biblia* után második teljes magyar nyelvű hazai protestáns bibliakiadásunk így két városban, de ugyanannak a mesternek, Szenci Kertész Ábrahámnak a nyomdájában született meg.

A sok csapásnak, nyomorúságnak okát a korban több történelmi áttekintés, történelemfilozófiai értekezés és vallásos munka kísérelte meg megragadni. Így Apafi Mihály kancellárja, Bethlen János összefoglalta Erdély történetét (Szeben 1663, RMNy 3123); Czeglédi István *Az országok romlásáról* értekezett (Kassa 1659), Medgyesi Pál pedig a Jeremiás próféta siralmait alapul vevő prédikációkban intette hallgatóit (*Igaz magyar nép negyedik jaja*. Patak 1657, RMNy 2729; *Ötödik jaj és siralom*, Patak, 1658, RMNy 2794(2) ; *Magyarok hatodik jaja*. Patak 1660, RMNy 2941; *Sok jajokban*

s bánatos szívvel ejtett könnyhullatásokban merült... magyaroknak... siralmi. Patak 1658, RMNy 2796) – hogy csak néhány példát említsünk.

A frissen megjelent RMNy-kötetben leírt dokumentumok között olyan ritkaságok ismertetésére is sor kerül, mint Balassi Bálint és Rimay János *Istenes énekinek* Kassán 1665-ben, a mindmáig rejtélyes SOLVIROGRAM Pannonius előszavával megjelent rendezetlen (RMNy 3197), valamint a Bártfán 1660 körül (RMNy 2890), Lőcsén 1666-ban (RMNy 3292) és 1670-ben megjelent rendezett kiadása (RMNy 3653).

Ebben a korszakban folyt a felső-magyarországi hitvita a katolikusok és protestánsok között, amelynek kiadványai közül több csak újabban vált ismertté.

Felsőfokú tanintézmény három is volt ebben az időben az országban. A nagyszombati egyetem és a kassai jezsuita főiskola mellett, 1667-ben kezdte működését az evangélikus rendek főiskolája Eperjesen. Jelentős a tevékenységükhöz kapcsolódó nyomtatványok száma is. Az alkalmi nyomtatványok sorából kiemelkednek a költő és hadvezér Zrínyi Miklós 1664-ben bekövetkezett halálához kapcsolódó gyászversek és megemlékezések (Nagyszombat 1665, RMNy 3233 és 3234; Tübingen 1665, RMNy 3259).

*

Az RMNy 4. kötetének megjelenése alkalmából 2012. április 16-án az Országos Széchényi Könyvtár tudományos konferenciát rendezett. Ezen a kötet szerzői és közreműködői (V. Ecsedy Judit, P. Vásárhelyi Judit, Heltai János, Pavercsik Ilona, Perger Péter, Szvorényi Róbert, Käfer István, Kovács Eszter, Bánfi Szilvia és Tarján Bence) számoltak be idekapcsolódó, új kutatási eredményeikről. A nyomda- és kiadástörténeti kérdésfelvetések mellett két fiatal kutató: Kovács Eszter és Tarján Bence arról a most induló feltáró munkáról is szólt, amely a 17. században nyomtatott magyarországi biblikus cseh verses emlékek feltárására irányul.

Az ülészak anyaga 2012 őszén *Sylvae typographicae* címmel meg is jelent, a Magyar Könyvszemle és a MOKKA R Egyesület füzetei sorozat 5. tagjaként.

P. Vásárhelyi Judit
pvj.at.oszk.hu

PÁLOS RENDTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS

2012. március 28-án az Országos Széchényi Könyvtár támogatásával nyílt meg Márianosztrán az egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend, a Magyar Pálos Rend történetét bemutató állandó kiállítás. Az OSZK gazdag gyűjteményének és más közgyűjtemények anyagának felhasználásával, valamint a Márianosztrai Fegyház és Börtön segítségével létrejött tárlat az 1850-es évek óta börtönként működő, 1352-ben Nagy Lajos király által alapított egykori pálos kolostor egyik melléképületében kapott helyet – Márianosztra híres kegytemploma mellett.

A kiállítás kurátorait, Sarbak Gábort és Sudár Annamáriát, valamint a tárlat arculattervezőjét, Török Mátét a Magyar Pálos Rend kérte fel a munka elvégzésére. A kiállítás kivitelezésében Karasz Lajos, a Digitalizáló Osztály, valamint Balogh Ágnes, Horváth Pál és Lendvay Krisztina a Restauráló és Kötészeti Osztály munkatársai segédkeztek. A kiállítás megnyitóján dr. Boka László tudományos igazgató képviselte az OSZK vezetését.

A középkori Magyar Királyságban megszervezett és magyar földön megszakításokkal ugyan, de ma ismét működő, több mint 700 éves Magyar Pálos Rend fontos szerepet játszott hazánk történelmében. A sokszor idézett – hol Pongrác testvérnek, hol Pázmány Péter bíborosnak tulajdonított – gondolat

szerint Magyarország sorsa és a Rend sorsa tükröi egymásnak: Te is, Magyarország, édes hazám, a pálosokkal fogsz növekedni, és ugyanazzal fogsz hanyatlani. Ez az állítás sokszor bizonyult igaznak az elmúlt évszázadok során: Nagy Lajos király és Hunyadi Mátyás korában – a két királytól is támogatva – az országgal együtt virágzott és gyarapodott a pálos rend, majd osztozott a lassú pusztulásban a török hódoltság százötven esztendeje alatt, hogy a 18. század második felében Ányos Pál, Virág Benedek és Versegly Ferenc pálos költők által is kivége a részét a szellemi felpezsdülésből. Az ezt követő törés – II. Józsefnek 1786-ban kiadott, a pálosokat is érintő feloszlató rendelete – százötven évre vetett véget a Rend magyarországi történetének. Csak hetvenöt évvel ezelőtt, 1934-ben jöhettek haza a nép ajkán már évszázadok óta fehér barátnak nevezett szerzetesek. A kommunista hatalom 1950-ben betiltotta a pálos rend működését is, ám a szerzetesi hagyomány titokban mégis tovább élt. Ez tette lehetővé, hogy 1989 után friss hajtásként négy helyen – Pécsen, Márianosztrán, Budán és Pálósszentkúton – indulhasson újra Remete Szent Pál ősi szerzetesrendje.

Sudár Annamária

sudar.annamaria.at.oszk.hu

Részlet a kiállitásból

WINNETOU ÉS A MEDVEÖLŐ

– KARL MAY KIÁLLÍTÁS –

2012. január 24. és 2012. március 30. között – a 2011 őszén indult *Évfordulós Kiállítások* sorozat harmadik állomásaként – Karl Friedrich May műveiből rendezett kamarakiállítást könyvtárunk. Ugyan nem magyar szerzőről van szó, azonban úgy ítéltük meg, hogy munkásságának magyar fordításai fontos részét képezik a magyar művelődéstörténetnek. A szerző nevét valószínűleg senkinek sem kell bemutatni, hiszen az egész világ egyik legismertebb ifjúsági szerzőjéről van szó. Munkái első önálló kötetének 1892-es, tehát 120 évvel ezelőtti megjelenése óta valamennyi generáció meghatározó olvasmányai egészen napjainkig. A 2012-es év e megjelenésen kívül további két kerek

évfordulót is jelentett Karl May életében: az író 1842. február 25-én, azaz 170 évvel ezelőtt született és 1912. március 30-án, éppen 100 évvel ezelőtt hunyt el. E három kerek évforduló együttes jelenléte adott alkalmat a kiállítás megrendezésére.

A szerző Hohenstein-Ernstthalban, rendkívül szegény családban született. Ifjúsága alatt többször is összetűzésbe keveredett a törvényt. (1865 és 1869 között dologházban, majd 1870 és 1874 között börtönben raboskodott.) Fordulópontot jelentett életében, hogy a börtön papja, Johannes Kochta kieszközölte számára a toll- és papírhasználat engedélyezését, hogy különböző történeteit leírhasssa. Írásai Kochta ajánlásával jutottak el

Karl May könyvtárában

Heinrich Gotthold Münchmeyer drezdai kiadóhoz is, aki alkalmazta Mayt szabadulása után, ezzel fix megélhetést biztosítva neki. Első írása még 1874 novemberében meg is jelent. Ezt rengeteg cikk, novella és folytatásokban megjelenő történet követte. Első önálló kötetére azonban még 1892-ig várnia kellett. Az alkotást 1912-ben bekövetkezett elhunytáig folytatta.

Széleskörű irodalmi tevékenységének teljes bemutatására nem vállalkozhattunk, ezért annak egy speciális részét választottuk ki, mely beleillik könyvtárunk gyűjtőkörébe, s ez elsődlegesen Karl May önálló köteteinek magyarországi, magyar fordításbeli megjelenése volt. May munkái korán, még saját életében eljutottak Magyarországra, sőt elkészültek első magyar fordításai, kiadásai is, amelyeket számtalan további követett egészen napjainkig. Kamarakiállításunk tárlóit korszakokra bontva rendeztük be.

Az első két kötetet Szekrényi Lajos fordította, ezek 1898-ban jelentek meg a Szent István Társulat gondozásában, amelyeket további négy követett. A Szent István Társulathoz köthető a ma legismertebb May-mű, a *Winnetou* első magyar nyelvű kiadása is 1904-ben, három kötetben. (1902-ben és 1903-ban megjelent ugyan egy másik munka is, Endrei Zalán újságíró tollából *Vörös lovag* címmel, azonban ez nem volt teljes fordítás.)

1906 és 1913 között jelent meg a *May Károly úti kalandjai* című sorozat az Athenaeum gondozásában,

amely összesen tizennyolc művet tartalmazott. Ez volt a legkorábbi teljességre törekedő Karl May-sorozat. Érdekessége, hogy a később rendkívüli népszerűsége szert tevő *Winnetou* kimaradt belőle. A szerző műveit az első világháború alatt, majd a két világháború között továbbra is az Athenaeum adta ki, így ezt a sorozatot több későbbi kiadás is követte.

Az 1960-as évektől a 80-as évek végéig a Móra Kiadó adta ki a szerző magyarországi műveit. Legtöbbünk ezeket a kiadásokat ismerheti gyermek-, vagy ifjúkorából. Szinte hihetetlen példányszámban fogytak May könyvei ebben az időben. A kiadó új fordítást készített, amelyből a pikáns, vagy politikailag nem megfelelő részeket kicenzúrázták, s főként az indiánregényekre fókuszáltak. Az *Ezüst-tó kincse* hat kiadást élt meg, a *Winnetou* ötöt, *A Medveölő fia* és *Az olajkirály* hármat, *Az inka öröksége* és *A sivatag szelleme* kettőt. (1974-ben csak a *Winnetou* 119.800 példányban jelent meg.) A kiállítás harmadik szekciójában a Móra-féle első kiadásokat tekinthették meg látogatóink.

Végül bemutatásra kerültek a 2000-es évek friss kiadványai is, hiszen May művei napjainkig népszerűek, most érik meg az újabb, immáron negyedik kiadási hullámot.

Szőts Zoltán Oszkár
szots.zoltan.at.oszk.hu

RAGYOGÁS PORCELÁN- ÉS KÖNYVRITKASÁGOK

– AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR ÉS A HERENDI
PORCELÁNMANUFAKTÚRA ZRT. KÖZÖS KIÁLLÍTÁSA –

Az éves nagykiállítás 2012. április 18-tól szeptember 30-ig volt megtekinthető a Corvina termekben. A Herendi Porcelángyár a világ porcelángyártásának egyik vezető manufaktúrája, szerepe a magyar ipar és iparművészet történetében egyedülálló. Ahogy a gyár egyik monográfiájában – credónak is tekinthető összegzésként – találóan olvasható: „...a cég legfőbb vagyona a dolgozóiban meglévő tehetség és szaktudás. Világhírét és a vevők elismerését is annak köszönheti, hogy a kézműipari hagyományok ápolását tekintette legfontosabb feladatának.”

Ami összeköti a két intézményt, ami kiemelkedő szerepet biztosít számukra a gazdasági illetve kulturális életben, az éppen az említett legfőbb vagyon: a tehetség és a szaktudás. Mert úgy képesek őrizni hagyományaikát, kincseiket, hogy közben

folyamatosan kinevelik saját utánpótlásukat, bővítik állományukat. Ahogy régen is, a porcelángyártás anyaga – legalábbis nagy része – külföldről származik. Attól lesz speciálisan magyar, amit emberi tényezőnek nevezünk. Ez jelöli ki a hungarikumok között is különleges helyzetét, s ezért lesz több a herendi, mint egyszerű használati vagy díszítőtárgy. Ahogy Széchényi Ferenc a maga optimizmusával, töretlen lendületével és kitartásával 210 évvel ezelőtt létrehozta és a nemzetnek ajándékozta könyvgyűjteményét, mai utódai úgy gyűjtik, ápolják a rájuk hagyományozott kincseket, s erejükhez mérten gyarapítják azokat.

Nem új az ipar, az iparművészet kapcsolata a tudománnyal, kultúrával: sőt, jelen esetben átfedés is van, elég csak Humboldtra vagy az Apponyiakra

A 80 éves Apponyi készlet

A középső terem

gondolni, a tálakon megjelenő irodalmi és történelmi alakokra, eseményekre. Igazából csak alapanyagukban különböznek a létrehozott s őrzött értékek. Külön öröm számunkra, hogy ezzel az együttes kiállítással, az ezt létrehozó közös tervezéssel, gondolkodással, a művészet két külön ágából érkező inspirációkkal a megszokottnál szélesebb érdeklődő réteget voltunk képesek megszólítani. Ezt bizonyítja a 6000 fő feletti látogatószám is.

Az Amor Librorum térben egy rövid gyártörténeti tárlatot rendeztünk be, kiegészítve a porcelángyártás rejtelmével. Ez vezetett az első teremhez, ahol egy főúri ebédlő-enteriőrben az „arisztokraták porcelánjait”, például a jubileumát ünneplő Apponyi-készletet tekinthették meg a látogatók, illetve számos világhírű szervíz darabjait, közöttük az Erzsébet királyné – Sissi – számára tervezett készletet, a Rotschild, Wales dekort. Láthatták az érdeklődők a Viktória-mintás készletet, mely a gyár számára meghozta a világhírt, s megtekinthették ennek felújított változatát is.

A másik oldalsó terem nagypolgári szalon-enteriőrt idézett. Itt az a szervíz került középpontba, amelynek névadója a Liechtenstein hercegi család. (Nem elhanyagolható szempont, hogy pár éve Ausztria legjobb kiállításának a Liechtenstein család jubileumi tárlatát választották, melyben három dologgal reprezentálták nagyságukat: a fegyvergyűjteménnyel, könyvtárukkal és a herendi porcelánkészleteikkel.) A vitrinekben dísz tárgyak, kisplasztikák is kiállításra kerülnek.

A kiállítás harmadik, legkülönlegesebb része volt a középső terem, ahol azokat az egyedi porcelántárgyakat, illetve a megfestett motívumokhoz köthető, a nemzeti könyvtár tulajdonában lévő könyvritkaságokat csodálhatták meg a látogatók, amelyek a magyar történelem nagy pillanatait, emblemikus alakjait örökítik meg. A zömében dísztalakat, serlegvázákat tartalmazó

összeállítás darabjai így együtt még soha sehol nem voltak láthatók, elkészítésük művészi és technikai bravúr. Melléjük helyeztük a nemzeti könyvtár kincseiből a Képes Krónika 19. században készített nemesmásolatát, Révai Péter koronaőr visszaemlékezéseit, Decsy Sámuel és Ipolyi Arnold könyveinek eredeti kiadásait; valamint az ábrázolt személyekhez köthető egyéb relikviákat, többek között Széchenyi István és Klapka György által dedikált könyveket, leveleket, kéziratokat: '48-as honvédek visszaemlékezéseit, csatarajzait. Az érdeklődők az ún. Varázslatos Napokon a gyár szakembereinek közreműködésével bemutatókat láthattak, és saját maguk is kipróbálhatták az eredeti alapanyagokat: porcelán- és könyvjelzőfestés, test- és körömfestés, valamint rózsza és más tárgyak formázását lehetett elsajátítani.

A magyar nemzet két kiemelten értékes intézményének sikeres összefogása volt a kiállítás. Mindkettőt az 1800-as évek első felében alapították, mindkettő szellem és gazdagság találkozása. Ez a két, emblemikus intézmény mutatta be munkássága és gyűjteménye legjavát, nagyon ritkán látható kincseit – könyveket és porcelánt – a ritkaság és egyediség jegyében, a ragyogás szellemében.

Kötél Emőke

kotel.emoke@t.ozsk.hu

Arisztokrata készletek

MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA 2012

2012-ben is nagy sikerrel rendeztük meg a Múzeumok Éjszakáját, amelyen közel 5000 látogató vett részt. Tematikus programcsokrot állítottunk össze, „ínyencségek” válogattunk – könyv, zene, térkép, színház, kéziratok, metszetek kerültek az étlapra, melyet a Közel-Kelet inspirált.

Ennek jegyében érkezett hozzánk – a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával januárban indított KönyvTÁrlat című irodalmi-kultúrtörténeti programsorozatunk szezonzáró délutánjára – meghívott vendégünk, Simon Róbert orientalista, Koránfordító professzor. Egykori kollégánk, Tüske László arabista, egyetemi adjunktus beszélgetett vele, többek között az iszlám törvénykezésről és szokásjogról, valamint a professzor úr könyveiről és egyéb, a témához kapcsolódó művekről. Az elhangzottak zenei „illusztrációjáról” a Canlar együttes és Somi Panni táncművész társulata gondoskodott – több látogató szerint is csodálatos élményt nyújtva.

Ha Kelet, akkor fűszerek – hiszen innen származnak a nálunk is tetőpontja felé közeledő gasztronómiai világtrend követői számára elengedhetetlen egzotikus hozzávalók: többek között a kasszia, a szegfűszeg, a sáfrány, a szerecsendió. Ám ha kicsit kutakodunk a könyvtár anyagában, meglepődve tapasztalhatjuk, hogy a mai, sokak számára újszerű gasztronómiai divat és ízlés Magyarországon igen régi gyökerekkel bír: a Régi Nyomatványok Tárának vezetője ajánlotta figyelmünkbe az első magyar nyelven nyomtatott szakácskönyvet, amelyet Mautner Zsófiával, a *Chili és vanília* szerzőjével közösen dolgoztunk fel. A neves gasztronómiai szakértő ennek az 1695-ben megjelent könyvnek – amelyből a miénken kívül csak két példány létezik a világon, és amelyet ki állítottunk – a receptjeire építette fűszerbemutatóját. Négyszáz évvel ezelőtt ismeretlen volt nálunk a pirospaprika, ugyanakkor bőven használtak húshoz, halhoz, édességhez

Mautner Zsófia fűszerkóstolója

Raktárlátogatók

egyaránt „szegfűvet, fahajat, gyömbért, sáfrányt, mondolát, fűgét, nád mézet”. A résztvevők közelről is megnézhatték, megszagolhatták a rengeteg kiváló minőségű fűszert, amelyet Zsófi magával hozott, és megkóstolhatták saját fűszerkeverékével ízesített pattogatott kukoricáját is.

Akinek az érdeklődését az előadások felkeltették a fűszerutak, illetve vonzódást érzett a keleti kultúra iránt, annak csak pár lépést kellett megtennie, hogy a Térképtárban vagy a Színháztörténeti, illetve a Zeneműtárban, a Kézirattárban, a Plakát- és Kisnyomtatványtárban, vagy kis kiállítóterünkben még többet megtudhasson a keleti kultúráról, illetve hatásáról az európai művészetre. A Térképtárban a könyvtáralapító gróf Széchényi Ferenc térképgyűjteményének darabjai voltak láthatók, illetve a felnőttek és gyerekek kipróbálhatták, hogyan tudtak volna tájékozódni a régi korok helymeghatározó műszerei segítségével. Aki kockázatmentesebb módon kívánta felfedezni a Keletet, megnézhetette a Színháztörténeti Tár kiállítását, amelyen a Kelet inspirálta operák – többek között a *Szöktetés a szerájból* – díszlet- és jelmeztervei voltak láthatók, és rögtön meg is hallgathatta az operarészleteket a Zeneműtár munkatársai által készített összeállítás segítségével. Színházi ismereteiket kvízzjátékokkal teheték próbára az érdeklődők, a gyerekeket papírkézműves foglalkozás is várta. A Plakát- és Kisnyomtatványtárban Libay Lajos 19. századi festő egyiptomi akvarelljeit állították ki a kollégák, az V. szinti kiállítóterben pedig az

Ezeregyéjszaka történeteit feldolgozó könyvek voltak láthatók.

A Kézirattár idén is hihetetlenül gazdag kincseket mutatott be: kéziratokat, metszeteket, antikvákat annak a 16. századi, magyarok vezette delegációnak az útvjáról, amelyik felfedezte egy ankarai templom falába vésve a birodalomalapító Augustus császár tetteit – ez az óorkutatás egyik legfontosabb forrása a mai napig.¹

Bizonyos, hogy a könyvtárban ilyenkor a legtöbben a titkokra kíváncsiak. Évek óta már előzetesen jelentkeznek az érdeklődők a raktári és könyvtári körsétákra, most is folyamatosan indultak a csoportok egészen hajnalig, megnézték a könyvtár legnagyobb, legnehezebb és legkisebb könyvét, a raktárakból az olvasótermekbe a könyveket továbbító telelift-rendszert, az olvasótermet és természetesen a csodálatos kilátást az erkélyeinkről.

Nagyon sikeres volt idén is a restaurátorok és a kötészetben dolgozó munkatársak mini-kiállítás, amelyen bemutatták munkájukat, és kézműves foglalkozásaik, amelyeken délután öttől hajnali kettőig folyamatosan várahoztak az érdeklődők a felszabaduló helyekre, hogy kipróbálhassák a japán könyvkötés-technikát, a könyvfűzést, vagy papírvirágot készíthessenek.

Másfajta virágot is lehetett készíteni ezen az éjszakán, méghozzá rózsát, valódi herendi porcelánból. Az utolsó próbálkozó hajnalban

¹ Részleteiről lásd a következő cikket. (szerk. megj.)

háromnegyed kettőkor kezdte a porcelánmasszát apró golyókká gyúrni, majd kialakítani a cseppformát, amiből a szirmok rakhatók össze. Megállás nélkül dolgozott a herendi festőmester is, aki most nem porcelánokat, hanem a hölgyek körmét díszítette. Nagyon sokan voltak kíváncsiak a *Ragyogás – Porcelán- és könyvrítkaságok* című kiállításunkra is, amelynek kurátora három alkalommal tartott teltházas tárlatvezetést ezen az éjszakán. Fél kilenctől tízig hastáncos hölgyek bemutatója és tánctanítás szórakoztatta a közönséget. Nagy forgalmat bonyolított le a Fűszerész is, standja csodás illatokkal és hatalmas választékkal várta a közönséget.

Végül, de egyáltalán nem utolsó sorban – sokkal inkább azért, mert talán ez a program mutatja fel leginkább a könyvtár megújításának, a fiatalok bevonásának lehetőségét – nagy örömmel számolunk be a „Dinamó Művház” interaktív színházi performanszáról. Nyolc tehetséges fiatal – színházi- és iparművészeti egyetemi hallgatók –

lehetőséget adtak arra, hogy a vállalkozó játékosok irodalmi alakok bőrébe bújva belépjenek az irodalom teremtette valóságba – ott, ahol erre a hely a legmegfelelőbb – a nemzeti könyvtárban. Újrahasznosított papírból készült olvasó emberükkel a főbejáratnál rengetegen fényképezkedtek, de ötvenen követték az instrukciót is, és felmentek az általános olvasóterembe, ahol a csoport tagjai, valamint színes szalagok földön, lépcsőkoriádon, mennyezetben, székek és könyvespolcok között kanyargó útvesztője várták őket. A kiválasztott színt követve preparált könyvek, könyvrészletek és feladatok nyomán állhatott össze a kép a játék végén. Ne remélje, hogy megszabadul a könyvektől – lehetne ez a performansz utólagos mottója, ami melleleg a világhírű tudós, Umberto Eco könyvének címe is. Lehet, hogy az irodalom teremtette valóság az egyetlen?

Sághi Ilona
saghi.ilona.at.oszk.hu

Munkában a restaurátorok

MONUMENTUM ANCYRANUM. A XVI. SZÁZAD LEGNAGYOBB RÉGÉSZETI FELFEDEZÉSE

– KIÁLLÍTÁS A KÉZIRATTÁRBAN –

Az „Ancarai felirat” felfedezése állt a közép-pontjában annak a kiállításnak, amelyet a Kézirattár „folyosójára”, a Manuscriptórium kiállító térbe látogatók tekinthettek meg a 2012-es Múzeumok Éjszakáján. A tárgy a magyar művelődéstörténet méltatlanul elfeledett fejezetei közé tartozik, hiszen kevesen tudják, hogy a szenzációs felfedezés magyaroknak, pontosabban a követként Törökországba utazó Verancsics Antal püspöknek (1504–1573) és kíséretének volt köszönhető, a felirat precíz lemásolásában és rögzítésében pedig Verancsics deákja, az eperjesi tudós Belsey János (1530–1594) szerzett múlthatatlan érdemeket. A kiállítás mindazonáltal nem csupán a felfedezés közvetlen körülményeit kívánta megjeleníteni, hanem megpróbált átfogó képet rajzolni az esemény politikai háttéréről, a törökökről alkotott kép folyamatos változásáról és aktuális európai állásáról, bemutatva magát az utazást és az abban résztvevő személyeket is. Hallatlanul izgalmas és összetett kép lett a végeredmény, amelyben közvetlenül találkozik egymással a legmagasabb szintű magyarországi humanizmus és az antik tradíció.

A Habsburg Ferdinánd által 1553-ban Konstantinápolyba indított követség tagjainak tudományos érdeklődése feltehetőleg felülmúlta politikai aktivitásuk mértékét.¹ A követséget eredeti összetételében szinte kizárólag magyarországi illetőségű személyek alkották. A humanista Verancsics Antal püspökhöz és Zay Ferenchez (1505–1570), a dunai flottilla főparancsnokához saját költségén csatlakozott a Fuggerek egykori nagy hatalmú beszercebányai faktora, a bibliofil és régiséggyűjtő Hans Dernschwam (1494–1567/68). A követek elsődleges feladata az volt, hogy megakadályozzák a békekötést Szulejmán és a keleti ellenség, a perzsák között; önmaguk, azaz a Habsburg-birodalom számára pedig több éves fegyverszünetet harcoljanak ki. Küldetésük politikai szempontból teljesen sikertelennek bizonyult, szemben tudományos hozadékkal, amelyre azonban

csak évtizedek múltán derült fény. A karaván az akkori követségek szokásos útvonalán haladt: Belgrádig hajóval utaztak, aztán Niš és Szófia következett, majd Drinápolyon keresztül érték el Konstantinápolyt. A fővárosban a követek számára fenntartott karavánszerájban szállásolták el őket, itt éltek mintegy másfél évig, szigorú ellenőrzés alatt, anélkül, hogy találkozhattak volna a szultánnal. Karavánszerájbeli tartózkodásuknak köszönhető egy izgalmas felfedezés is, hiszen az istálló falában különös feliratra bukkantak, amelyről a 19. századi kutatás kiderítette, hogy székely rovásírással írták, II. Ulászló korabeli, itt fogva tartott magyar követség feljegyzése volt.²

Az események felgyorsítása érdekében Ferdinánd később utánuk küldte a neves flamand diplomatát, Augier Gislain de Busbecquet (1522–1599), minnek köszönhetően Szulejmán felszólította őket, hogy utazzanak a kisázsiai Amasiába, ahol ő maga a perzsákkal vívott háború miatt ez idő tájt tartózkodott. Amasiát Kisázsia északi részén, Niceán, Nicomédián, Ancarán áthaladva érték el. Az utazásról Dernschwam és Verancsics is részletes naplót vezetett, Busbecq 1581-ben megjelent *Négy levele* inkább visszaemlékezésnek tekinthető. Mivel Verancsics Antal naplójának nagy része már a 18. században elveszett,³ a követség „külső tagjának”, Hans Dernschwamnak több száz oldalra rúgó

2 A híres konstantinápolyi feliratot Hans Dernschwam és Belsey János örökítették meg. Tartalma Sebestyén Gyula olvasatában a következő: „Ezer ötcezáz tizenöt esztendőbe írták eszt. László király öt követét vártatták itt. || Bilaji Barlabás kető esztendejék it valt. Nem tön császár. || Kedeji Székel Tamás írta inet Szelimb török császár itet bé száz lóval.” A szöveg végleges olvasata mindazonáltal nincs megnyugtatóan tisztázva. A felirat egy 19. századi tűzvészben elpusztult. A tárgyhöz lásd a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* „rovásírás” szócikkét Sándor Klárától, Balassi Kiadó, Bp., 2010, 167–169., valamint legújabban Vékony Gábor, *A székely írás emlékei, kapcsolatai, története*, Nap Kiadó, Bp., 2004 és Horváth Iván, *Gépeskönyv*, Bp., 2006.

3 A fennmaradt részt Alberto Fortis, velencei tudós közölte *Viaggio in Dalmazia* (Velece, 1774) című művében (Iter Buda Hadrianopolim). Fortis a feljegyzésekre Sebenicóban, a Verancsics-család leszármazottai, a Draganicsok házában bukkant rá, ahol akkoriban Verancsics Antal teljes hagyatékát is őrizték. Egy lábjegyzetben közölt megjegyzése szerint a napló érdekesebb részeit egy bizonyos Riceputi nevű jezsuita vitte magával, és azóta nyoma veszett. A Verancsics-hagyaték jelenleg az OSzK Kézirattárában található.

1 Az 1553–1555 közötti konstantinápolyi követjárásról lásd Tardy Lajos, *Régi magyar követjárások Keleten*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1971.

Belépés a kiállításra

napi feljegyzéseiből bontakozik ki a kései utókor számára legplasztikusabban az utazás. A napló fennmaradt, ma Dillingenben, a Fugger-Archivban őrzik. Dernschwam célja a napi események felvázolása mellett elsősorban az volt, hogy teljes képet adjon a megtapasztalt török világról, a törökök társadalmi berendezkedéséről, hadseregükről, ünnepeikről, szokásaikról, a mohamedán vallásról, a lakáskultúráról és általában az életmódról. A hallatlanul érdekes leírást mindazonáltal át- meg- átszövi a cseh származású, protestáns üzletember mélységes megrökönyödése, amelyet ez az olyannyira idegen, szertelen világgal való szembesülés keltett benne.⁴ Mind Dernschwam, mind Verancsics naplójában jól érzékelhető az antik emlékek iránti

felfokozott érdeklődés. Dernschwam feljegyzéseiből kiderül, hogy lenyűgözték Konstantinápoly antik és bizánci emlékei, az ifjúkorában látott Róma városi romoknál is nagyszerűbbnek látta őket.⁵ Mindazonáltal főként az epigráfia hozta lázba a két humanistát, hiszen a feliratos kövek történeti forrásként is értékelhetők voltak. Szisztematikusan járták végig az útjukba kerülő romvárosokat és temetőket egészen Amasiáig. Gyakran mindketten megörökítették ugyanazoknak a feliratoknak a

⁴ A naplóból bőséges válogatás olvasható Tardy Lajos magyar fordításában: Hans Dernschwam, *Erdély, Besztercebánya, törökországi útinapló*, bev., ford., jegyz. Tardy Lajos, Európa, Bp., 1984. A napló első és máig egyetlen teljes kiadása és feldolgozása: Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/1555), hrsg. und erl. von Franz Babinger, Berlin, 1923, Nachdruck 1986.

⁵ Dernschwam feltehetőleg Bakócz Tamás kíséretében, Stephanus Taurinusszal, a Dózsa-féle parasztháborút bemutató eposz (*Stauromachia, id est cruciatorum servile bellum, Bécs, 1519*) későbbi szerzőjével együtt járt Rómában, még az 1510-es évek elején. Később, már a Fuggerek és Thurzók szolgálatában hivatalból bejárta egész Magyarországot és Erdélyt, saját elbeszélése szerint Tordán régészeti feltárásokat is végrehajtott: „Ilyenekből [római agyag vízvezetékcsovekból] néhányat kiásattam 1529-ben az erdélyi Torda sókamrai város hajdani, földdel egyenlővé vált részében. Ezek tele voltak homokkal, de olyan ügyesen illesztették őket egybe fehér habarccsal, hogy úgy tűnt, mintha mindössze egy napig feküdtek volna a földben; egytől egyig épek voltak. Még Traianus császár uralkodása előtt fektették le ezeket, s a magyarok pusztították el az ő Attilájukkal.” (Dernschwam 1984, 200., lásd az előző jegyzetet.)

szövegét. A görög nyelvű feliratokat többnyire Belsey János másolta le, az ő keze fogható meg Dernschwam naplójának bizonyos pontjain is. Ancara fekvése Dernschwamot különösen megragadta, saját kezűleg egyszerű skiccet is készített a városról. Eredetileg várkastélynak vagy theatrumnak hitték azt az épületet, amelyben a híres felíratra rábukkantak. Valójában Augustus és Róma egykori temploma volt.

A Monumentum Ancyranumot, azaz az Ancarai feliratot a feliratok királynőjeként is emlegeti a régészettudomány. A római birodalom történetének egyik legfontosabb forrását, Augustus császár politikai végrendeletét, kül- és belpolitikai tetteinek, építkezéseinek, közcélokat szolgáló adományainak rövid foglalatát tartalmazza. Az eredeti feliratot Rómában, a Mars-mezőn, Augustus Mausoleuma előtt két bronzoszlopra vésték, másolatait minden jelentősebb városban elhelyezték. Ancarán kívül a pisidiai Apolloniában és Antiochiában is előkerültek részletei, de mind közül az ancarai a legteljesebb. Az eredeti latin nyelvű felirat a templom előcsarnokának belső falán, görög fordítása pedig kívül található. Mivel a törökök gyanús szemmel nézték a feliratok másolatát, és leginkább elkergették az efféle művelő idegeneket, a követség írástudó tagjainak csupán néhány óra állt rendelkezésére, hogy a másolás komoly feladatát elvégezzék.⁶ A négy főből álló csapatot Belsey János deák vezette, csatlakozott hozzá Márton deák, Zay Ferenc titkára, valamint Miklós pap és Gáspár pap. Belsey másolata kifogástalannak bizonyult, gyakorlatlanabb társaié már kevésbé. Talán éppen ez volt a fő oka annak, hogy Verancsics hazatérve nem gondolhatott a felirat szövegének kiadására. A tudós közönség mindenestre csak a főpap halálát követően szerzett tudomást a nagy felfedezésről. Bécsben 1574-ben fordult először Stephanus Pighius humanista, majd Carolus Clusius botanikus A.G. Busbecqhez a másolat iránt érdeklődve. A flamand diplomata zavarba jött a megkereséstől, végül kiderült, hogy ilyesmi nincs a birtokában. A tudós érdeklődők végül Zsámboky János, illetőleg Verancsics Faustus révén jutottak hozzá a szöveghez, utóbbi azt is feltűntette az átadott példányon, hogy az eredeti nagybátyjától, Verancsics Antaltól származik. A provenienciáról szóló valós információ sajnos azonban túl későn, 1588-ban látott napvilágot. Ekkorra már a tudós közvélemény a felfedezést végképp A.G. Busbecq nevéhez kötötte a szöveg 1579-es, André Scott által

készített első kiadása nyomán. Hogyan is történhetett ez a tévedés? Tardy Lajos szerint Justus Lipsius, a szavahihetőségében olykor amúgy is kifogásolható filológus lehetett a fő bűnös, aki azért, hogy kedvében járjon a befolyásos diplomatának, elhíresztelte ezt a valótlan információt. Busbecq természetesen nem tiltakozott, hiszen éppen eléggé kínosnak tarthatta, hogy tulajdonképpen fogalma sem volt e nevezetes találat jelentőségéről. A magyarországi humanisták érdemeire pedig a feledés homálya borult. A tehetséges diplomata, A.G. Busbecq, aki a legenda szerint Szulejmán szultántól kapta ajándékba a tulipánhagymát, és terjesztette el később hazájában, valójában nem is érdeklődött az epigráfia iránt, feljegyzéseiben ilyesminek nyoma sem található.

Hans Dernschwam 1555-ben, Zay Ferenc és Verancsics Antal 1557-ben tért haza Konstantinápolyból, Busbecq Ferdinánd állandó konstantinápolyi követe lett. A követség tudományos sikerét számos megvásárolt értékes, főként görög nyelvű kézirat is dokumentálta. Hans Dernschwam többek között Zónaras-kéziratokat⁷ vásárolt, Verancsics Antal corvinákkal⁸ tért vissza. Belsey Jánost a követjárás során tanúsított tudományos és diplomáciai érdemeiért az uralkodó nemességgel jutalmazta. Azt a tételt, miszerint a Habsburg monarchia, azon belül is a fővárosok, Bécs és Prága kulturális virágzásához a 16. század második felében a magyar humanisták is jelentős mértékben hozzájárultak, az elbeszélte történet is fényesen igazolja.

Zsupán Edina

zsupan.edina.at.oszk.hu

7 Az egyik kódex előzéklapjaira Dernschwam feljegyezte a Zónaras-művek vásárlásának körülményeit. Eszerint Zónaras Chronicáját 1554-ben Konstantinápolyban, Perában, azaz Galatában vásárolta 150 magyar dukátért Antonios Kantakouzénostól, a bizánci császárok egyik leszármazottjától. Érdekes adalék, hogy Kantakouzénos igényt tartott egy nyomtatott változatra abban az esetben, ha a kézirat valamikor nyomtatásban megjelenék. A Chronica második részét Dernschwam a szövegösszevetés végett egy további példányban is megvásárolta 30 magyar dukátért egy bizonyos Alexandros könyvárustól, Zónaras egy másik művét pedig egy régi kódex alapján lemásoltatta. Dernschwam a megvásárolt kódexeket később egykori főnökének, Anton Fuggernek adta el. Amikor Hieronymus Wolf, Johann Jacob Fugger tudós könyvtárosa elkészítette Zónaras Chronicájának latin fordítását, a munkához többek között a Dernschwam által vásárolt kódexeket is felhasználta. (Az előszóban Wolf ugyanakkor említést tesz egy másik Zónaras-kódexről is, amelyet a bécsi udvari könyvtárból kapott kölcsön a fordításhoz, ez minden bizonnyal azonos a ma Bécsben őrzött Zónaras-corvinával, amelyet Cuspinianus hozott el 1513-ban Budáról.) Wolf a fordítást Anton Fuggernek ajánlotta, ugyanis az ő anyagi támogatásával jelent meg a bizánci történetírók munkáit tartalmazó corpus 1557-ben, Bázelen. A Dernschwam által vásárolt Chronica ma Münchenben található (Cod. Graec. 324.).

8 Ezek: Aquinói Szent Tamás, Catena aurea seu Continuum in Lucae Avangelium, Bécs, ÖNB, Cod. 1391 (a kódexet a benne olvasható bejegyzés szerint 1526-ban vitték magukkal a törökök), valamint Horatius, Opera – Iuvenalis, Satyrae – Persius, Satyrae, London, British Museum, Lansdowne MS. 836.

6 A felfedezés igaz történetéhez lásd Lajos Tardy, Éva Moskovszky, *Zur Entdeckung des Monumentum Ancyranum*, 1555 = Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, 1973, 375–401.

BUDAI KRÓNIKA

2012. augusztus 31-én és szeptember 1-jén a „Magyar Nyelv és a Magyar Könyv Ünnepe” programsorozat eseményeként egy kamarakiállítás keretében megtekinthető volt a Nemzeti Könyvtár erekllyeterében az 1473-ban készült első Magyarországon nyomtatott könyv, a *Budai Krónika* két hazai példánya.

1473. június 5-én, Pütkösd vigíliáján a Budai Vár egyik legboldogabb embere kétségtelenül egy német származású, Itáliából elcsábított tipográfus: Hess András lehetett. A nagyjából 200–240 példányban kinyomtatott *Budai Krónikából* mindössze 10 maradt fenn a világon. A budai ősnymodász nyilvánvalóan nem is gondolhatott arra, hogy ebből egy példány a nagy tengeren túlra, New Jerseybe kerül, az 1746-ban alapított Princeton University könyvtárába. A Campus majdnem egy tucat bibliotékája közül a Firestone Library ad otthont az egyetem legértékesebb és legrégebb nyomtatványainak. Itt található a nevezetes *Scheide Library*, amelyet sokan Amerika egyik legszebb magánkézben lévő gyűjteményeként tartanak számon a Scheide-család (nagyapa, fiú,

unoka) bibliofíliájának köszönhetően.

Hogyan kerülhetett a Budai Várban található, mai Litea Könyvesbolt területén álló officinából a *Chronica Hungarorum* egy példánya az Egyesült Államok egyik legerősebb és legrégebbi egyetemének bibliotékájába?

Az első támpontunk a Kárai Lászlónak szóló ajánlás alatt olvasható bejegyzés, nevezetesen: „*M(agister) Joannis Czuly Ab ober Glogaw(iae) Siles(iensis)*”. A beírás szerint egykori lengyel tulajdonosa (czuly érzékenyt jelent lengyelül) a sziléziai Glogów (német nevén Glogau), az Odera partján fekvő városban élhetett a 16. században. De egy korábbi, 15. századi tulajdonosa is megjegyzetelte a krónikát szénfekete tintával, tartalmi kiemelésekkel, szövegáthúzásokkal, néha reflektálva a szövegre. Sajnos rekonstruálhatatlan, hogy a 16. század után kié lett a princetoni példány. Feltételezhetjük, hogy későbbi tulajdonosai továbbra sem voltak magyarok, s a régi nyomtatványt valószínűleg a régióban, Sziléziában őrizhették,

Érdeklődők a könyvritkaság példányai előtt

talán egy magángyűjteményben. Borsa Gedeon szerint a könyv Friedrich Georg Henrici (1844–1915) lipcsei evangélikus egyháztörténész és egyetemi tanáré volt a 19/20. század fordulóján, akinek unokája a berlini fal leomlása után, 1990-ben adta aukcióra a család féltett kincsét. A Hartung & Hartung müncheni árverésén rekordösszegért, 420.000 nyugat-német márkáért ütötték le a *Budai Krónikát*. A példány egy New York-i cég, a legendás Hans P. Kraus által alapított H. P. Kraus Rare Books tulajdonába került miután a londoni Quatrach alulmaradt a licitversenyben. A sikeres vétel – amelyet a főként a presztízs motivált – után a Kraus cég igyekezett eladni a példányt a Nemzeti Könyvtárnak illetve az Akadémia Könyvtárának is, ám a tetemes, félmillió nyugat-német márka miatt megghiúsult a vétel. Az új tulajdonos Roland Folter, Kraus veje lett, aki az alapító 1988-as halála után vitte tovább feleségével a régikönyves ügyeket, s maga is komoly magángyűjteménnyel rendelkezik, benne számos értékes ősnymotatvánnyal. Majd a legifjabb Scheide vásárolta meg a Kraus cégtől a *Budai Krónikát* könyvtára számára, feltehetően 1991 januárjában.

Az egykor olajüzleten meggazdagodott William T. Scheide (1847–1907) megengedhette magának, hogy a negyvenes éveiben visszavonulva a bibliofiliának szentelje élete utolsó harmadát. Könyvtárának

ma is meglévő első darabját 18 évesen, mint a pittsburgi vasúttársaság fiatal telegráfusa vásárolta. A legidősebb Scheide, elsőgenerációs mindenevőként a jövedelmező olajnak köszönhetően hamarosan specializálódott, s érdeklődése Itália szerelmeseként a középkori oklevelek, kéziratok illetve ősnymotatványok felé fordult. Fia, John H. Scheide (1875–1942), miután az üzleti életre alkalmatlannak bizonyult, szisztematikusan gyarapította tovább a már akkor tekintélyesnek számító gyűjteményt. Az 1896-ban Princetonban végzett Scheide-fiú a 20-as és 30-as évek Amerikájának egyik legjelentősebb régikönyv-gyűjtőjévé vált. William H. Scheide (1914–), a ma is élő zenész és Bach-kutató unoka nemcsak értékes zenei kéziratokkal, hanem különleges Biblia-kiadásokkal is gazdagította a könyvtárat. S végül 1959-ben a bibliotéka a pennsylvaniai Titusville-ben álló családi rezidenciából a már említett Firestone Library épületébe került, az ugyancsak Princetonban végzett (1936) legifjabb Scheide jóvoltából.

A példány hivatkozása: WHS S2.11A – The Scheide Library, Princeton, New Jersey. Mivel a filantróp magángyűjteményének része letétként a *Chronica*, így a tulajdonjogokat nem az egyetem gyakorolja.

Farkas Gábor Farkas
farkas.gabor.at.oszk.hu

ÖRKÉNY-ÉV A NEMZETI KÖNYVTÁRBAN

100 esztendővel ezelőtt, 1912. április 5-én született Örkény István. Az évforduló méltó megünneplésére az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK), a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM), az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet (OSZMI) és a Palatinus Kiadó, az Örkény-életműsorozat gondozója számos közös programmal készült. Az év eseményeinek hivatalos koordinátora a Hungarofest Nonprofit Kft. volt.

Az Örkény-emlékév ünnepélyes megnyitása 2012. április 5-én, az író 100. születésnapján a PIM-ben volt. A sajtótájékoztatón az Örkény István emlékév rendezvényeiben kiemelten részt vállaló intézmények sorában szerepelt az OSZK – elsősorban az Örkény István életműve előtt tisztelgő honlap

készült az emlékév kapcsán.

Örkény István 100. születésnapján hirdettük meg az Örkény István Prózamondó Verseny-t is, melyre minden anyaországi és külföldi középiskolás diák nevezhetett. A verseny társkiírói a Hungarofest Nonprofit Kft., a PIM, az OSZMI, a Palatinus Kiadó, a Magyar tanárok Egyesülete (ME) és a Magyar Olvasástársaság (HUNRA) voltak. 2012. október 16. és november 17. között zajlott le a hét területi döntő,¹ melyben több mint 120 diák versenyzett.² Ezekből összesen 22 fő jutott tovább a november 26-ai országos döntőbe, melyre az OSZK dísztermében, az Örkény centenáriumi év zárónapján került sor. A rendezvény fővédnöke prof. dr. Örkény Antal, Örkény István fia,

Örkény Antal köszönti a vendégeket

www.orkenyistvan.hu gondozójaként. Az Örkény-család és az OSZK között létrejött megállapodás eredményeként 2009 tavaszán elindított honlap és tartalomszolgáltatás lett az emlékév hivatalos online felülete, amelynek új menüpontja nyomon követte az ünnepi év majd' kétszáz eseményét, megjelentette az Örkény-év tiszteletére kiírt tucatnyi pályázatot, szükség esetén pedig online segítséget nyújtott ezek lebonyolításához. A honlaphoz mobil alkalmazás is

1 A hét területi döntő helyszínei a következők voltak: Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium, Budapest – Pest Megyei Könyvtár, Szentendre – Pannonhalmi Bencés Gimnázium, Egyházzenei Szakközépiskola és Kollégium, Pannonhalma – Szent Mór Iskolaközpont, Pécs – Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Eger – Arany János Gimnázium és Általános Iskola, Diákotthon és Gyermek Átmeneti Otthona, Nyíregyháza – Bartók Béla Művészeti Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Zeneiskola, Békéscsaba.

2 A verseny kiírásának hírére számos középiskolában rendeztek iskolai fordulókat, így a prózamondó verseny kapcsán több száz középiskolás olvasott és tanult meg Örkény-szövegeket magyar nyelvtanterületen 2012-ben.

a zsűri elnöke Mácsai Pál színművész, az Örkény Színház igazgatója volt. A zsűri tagjai voltak: Fenyő D. György középiskolai tanár, irodalomtörténész, a Magyar tanárok Egyesületének alelnöke; dr. Kötél Emőke irodalomtörténész, az OSZK tudományos titkára; Pádár Eszter a *Mi mennyi? – Örkény István százéves című* kiállítás rendezője, a PIM munkatársa és Szabó Ágnes az OSZMI múzeumpedagógusa. A kulturális kormányzat részéről Hammerstein Judit helyettes államtitkár értékelt az Örkény-évet (amelyhez további rangos hazai és külföldi rendezvények kapcsolódnak 2013 áprilisáig.)

Az Örkény-napon az év végéig nyitva tartó kiállítás is megnyílt a nemzeti könyvtárban, amely a Hungarofest által kiírt *Van egy perced? – Alkoss!* című, 14 és 28 év közötti fiataloknak szóló művészeti

pályázatra érkezett alkotásokból, a Cultiris Galéria Örkény István-fotókiállításának elemeiből és az OSZK-ban őrzött idegen nyelven megjelent Örkény művekből épült fel. Az ünnepi nap lezárásaként a *Macskajáték* című világhírű Örkény színmű kétszemélyes változatát, *A Székely lányok* produkciót láthatta a közönség Béres Ilona és Tordai Teri színművésznők előadásában.

Az év utolsó két hónapjában – a Hungarofest és a Palatinus Könyvkiadó jóvoltából – az Örkény-szigettel, az Örkény-műveket olvasásra kínáló hangulatos olvasósarokkal is találkozhattak az OSZK olvasói.

Mann Jolán és Sudár Annamária

mann.jolan.at.oszk.hu és sudar.annamaria.at.oszk.hu

Mácsai Pál zsűrielnök értékeli a fellépőket

„MAGÁT CSERÉLJE, KI JELSZÓT CSERÉL” – SZÁZ ÉVE SZÜLETETT SZABÓ ZOLTÁN

KIÁLLÍTÁS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN,
2012. MÁJUS 31–OKTÓBER 27.

Az 1912-es esztendőben egészen szerencsés csillagállás lehetett Magyarország felett: szellemi nagyságok sora született ekkor, így a 2012-es év a centenáriumi ünnepek, megemlékezések jegyében telt. Ezek között is kitüntetett hely illeti meg Szabó Zoltán születésének centenáriumát.

Mi adhatott méltóbb helyszínt egy életmű-kiállításnak, mint az az intézmény, mely 1988 óta az örökösök kitüntető és megtisztelő választása alapján otthont adhat Szabó Zoltán kiterjedt levelezéséből, tanulmány- és beszéd-kézirataiból, valamint fényképeiből álló gazdag hagyatékának. A hagyaték, valamint az életműkiadásban megjelent publikációk

áttanulmányozása adott alapot a kiállításnak, emellett számos érdekesség, kuriózum került elő a társintézmények (Magyar Országos Levéltár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára, Illyés Archivum, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, az orosházi Városi Képtár) gyűjteményében való kutatás során, s több intézmény kölcsönzött eredeti vagy másolt anyagokat tárlatunknak.

A „kétszintes kiállítás” a VII. emeleti katalógustérben és a VI. emeleti Kézirattári folyósón összességében 21 tárlót foglalt el. A katalógustérben az életrajz fonalára fűztük fel a kiállított dokumen-

Részlet a kiállításból

Részlet a kiállításból

tumok sorát. Tárlócímeknek Szabó Zoltán idézeteket választottunk, melyek életének egy-egy szakaszát jellemezték: „Éhenkórász úrfikorunkban”, „Lázás Magyarország”, „Tudósítói napszámomunka”, „Csak olvasnom kell és mindenhová elérkezem”, „...ha hivatalomat nem pusztán adminisztratív feladatnak látom” stb.). Külön tárlót szenteltünk a lírikus Szabó Zoltánnak, hiszen ezt az oldalát még barátai és kutatói is alig ismerik („A költészet más tézista...”).

Több, eddig publikálatlan levéllel és kézirattal (például az 1947. évi párizsi békekonferenciáról szóló, az Új Magyarországnak meg nem jelent, kicenzúrázott cikk kéziratával) egészítettük ki a nyomtatásban megjelent életművet. Szabó Zoltán özvegye és lánya bocsátotta rendelkezésünkre az író személyes tárgyait, hivatalos dokumentumait, valamint lakásuk berendezési tárgyai közül egy étkezőasztalt (hozzá tartozó székekkel), amelyet az emigráció nagyjai közül olyan emberek ültek körül, mint például Cs. Szabó László, Szépfalusi István, Sárközi Mátyás vagy Határ Győző.

A Kézirattári részen életének egy olyan periódusát mutattuk be, amely az életrajzi feldolgozások szintjén is homályban maradt: párizsi kulturális attaséi tevékenységét 1947–1949 között. Fiatalkori meggyőződését – a művészet „a legmagasabb nivójú propaganda” – következetesen képviselve, Szabó elsőként mutatta be Párizsban a követség kulturális szalonjában Csontváry festményeit, majd ezeket kortárs magyar művészek alkotásaival kibővítve nagy feltűnést keltő kiállítást szervezett a Musée de l'Art Moderne-ben.

A kiállítás a szövegekből kirajzolódó szellemi profil mellett változatos fényképanyag, hangfelvétel, a Magyar Televízióknak egyetlen vele készült interjúja segítségével azt a vonzó, szerethető személyiséget is meg kívánta idézni, aki a kortársak emlékezetében élt és él.

Tokaji Nagy Erzsébet – Oroszlány Zsófia
tokaji.at.oszk.hu és oszofi.at.oszk.hu

AZ ORSZÁG TÜKRE KÉPES SAJTÓ MAGYARORSZÁGON 1780–1880

– INTÉZMÉNYI EGYÜTTMŰKÖDÉS, KIÁLLÍTÁS ÉS KONFERENCIA –

Hazai sajtótörténetünk kevésé feltárt területe a képes folyóiratok története. Korábbi elemzéseink jellemzően a folyóiratok szöveges tartalmának eszme- illetve politikatörténeti háttérét tárják fel. A Budapesti Történeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár közös rendezésében létrejött kiállítás ezt a hiányt kívánta pótolni, mikor vizsgálódása középpontjába a képes sajtót, annak is a 19. században kibontakozó első virágkorát állította.

A kiadók egykorú csoportosítása szerint a lapok háromféle képet közöltek: képmellékletet, szöveg közétördelt képet és jutalomképet. A képes sajtó korai, az 1840-es évekig tartó szakaszában a folyóiratok rendszerint számonként egy, mellékletként megjelentetett képet adtak. Sokszorosításuk technikája rendszerint rézmetszet, majd az 1800-as évek elejétől kőrajz volt. Mivel a mély- illetve síknyomásos

technikák összehangolását nem tudták megoldani a magasnyomású szöveges oldalakkal, a képeket különállóan, a szövegnél vastagabb, tartósabb és igényesebb papírra nyomták. Viszonylag későn fejlődött ki a színvonalas szöveg közé tördelt képek technikai háttere. Ezek technikája jellemzően fametszet (xilográfia) vagy (egy sajátos technikai megoldás eredményeként) kőrajz volt. A szöveg közti illusztrációk és az egyes számokhoz csatolt képmellékletek mellett korszakunkban terjedtek el a nagyméretű, igényes kivitelű, általában kőrajzolatú vagy olajnyomatú műlapok, jutalomképek, amelyeket a kiadók évente egy vagy több alkalommal küldtek szét rendszeres előfizetőik között.

Az önálló képmellékletek ma már csak elvétve találhatók meg az adott évfolyam mellett. Létezésükről, tárgyukról, megjelenésük időpontjáról

Szerkesztőségi enteriőr

csak a lapok pár soros híradásaiból értesülhetünk. Az előfizetők toborzását szolgáló nagyméretű jutalomképek pedig eleve a folyóirat járulékos kellékei voltak, amelyeket a kiadók többnyire különállóan szállítottak megrendelőik részére. Ezek létezéséről, tárgyáról a lapok előfizetési felhívásai adtak részletes tájékoztatást. A sajtóhoz kapcsolódó képmellékletek és jutalomképek jó része ma tehát nem a könyvtári gyűjteményekben, hanem múzeumaink grafikai kollekciónak található. Kiállításunk egyik fő célja e színvonalas képanyag bemutatása, összekapcsolása az egykorú sajtó vállalkozásaival.

A magyar folyóiratillusztráció kezdete mégis három évvel korábbra, a szintén pozsonyi *Ungrisches Magazin* 1781-es indulásától keltezhető. A lassú kibontakozás jeleként a század utolsó évtizedeiben, 1780 és 1800 között már tíz, több-kevesebb rendszerességgel, rézmetszetű mellékleteket hozó folyóiratunk működött, köztük a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* (1789–1791), *Bécsi Magyar Hírmondó* címen 1792–1803). A reformkor a képes sajtó területén jelentős fordulatot hozott: a számszerű növekedés és minőségi javulás mellett négy új laptípus felbukkanása jellemezte a korszakot: a divatlap rövid idő alatt a század első felének legnépszerűbb illusztrált sajtótermékévé vált, mellette megjelentek az élclapok, filléres magazinok és enciklopédikus képeslapok első hazai kísérletei is, ám az utóbbiak csak az abszolutizmus kori illusztrált lappiacon fejlődtek igazi sikerágazattá. A negyvenes években az Európa-szerte legnagyobb sikerű új laptípus az illusztrált enciklopédikus-aktuális magazin volt, ennek első hazai képviselője az 1848-ban indult kassai kiadású *Ábrázolt Folyóirat*. Az illusztrált lappiacon valódi fordulatot a *Vasárnapi Újság* (1854–1919) 1854-es megjelenése hozott, amely a kassai kísérlet után első ízben tett sikeres kísérletet az enciklopédikus, aktuális képes újság műfajának meghonosítására. Vetélytársai csak a hatvanas évek második felében jelentek meg, a *Hazánk és a Külföld* (1864–1872) valamint a *Magyarország és a Nagyvilág* (1865–1884) fellépésével. Képeinek igényes kivitelével tűnt fel a közismereti, aktuális lapok között a Werfer Károly kiadásában megjelenő *Képes Újság* (1859–1861), amely szövegeit kivételesen gazdag és igényes illusztrációkkal kísérte. A korszak legszínvonalasabb illusztrációs anyagát közlő folyóirat, *Az Ország Tükré* (1862–1865) is ehhez az átmeneti laptípushoz kötődött. Korszakunk szimbolikus zárásának tekinthető az 1880-as év, amikor az *Ország-Világ* jóvoltából megjelenik az első fotómelléklet.

A honi keretek között a képes sajtó nagy szerepet játszott a szűk kulturális küzdőtér megnyitásában,

hiszen a század derekán kibontakozó demokratikus művészet eszményének legfőbb ágensei a polgári sajtó és a sokszorosított kép voltak. A hazai művészek és események általuk kaptak első ízben széleskörű nyilvánosságot, míg a lapok megrendelői révén az alkotók egy része rendszeres munkaalkalomhoz jutott. A képes sajtó emellett jelentős szerepet játszott a véleményformáló szakértői gárda megteremtésében, az esztétikai kérdésekben önálló döntések meghozatalára képes, kritikus publikum megformálásában, valamint e kettő – azaz a kulturális elit és a nagyközönség – kommunikációjában. Az újonnan épült Vigadó festészeti díszítése éppúgy közüggé válhatott a sajtó képei révén, mint első köztéri szobraink felállításával vagy a Magyar Tudományos Akadémia tervezett épületének stílusa.

Közéleti pantheon

Az 1850-1880 közötti időszakban a hazai művészek jó része dolgozott a képes sajtó részére, a kiállításokon megjelenő festményeiket a lapok metszetei sokszorosították. Barabás Miklós, Szemlér Mihály, Orlai Petrich Soma, Vizkelety Béla, Lotz Károly vagy Munkácsy Mihály nevét a nagyközönség a sajtóban megjelent képeik révén ismerte meg. Kompozícióikat olyan jeles grafikusok metszették fába vagy rajzolták kőre, mint Marastoni József, Rohn Alajos vagy Ruzs Károly. A magyar művészi sokszorosított grafika kibontakozása szerencsés módon egybeesett az illusztrált sajtó felívelésével.

A hazai képes sajtó egyetlen területen tudott versenyre kelni külföldi versenytársaival: ha hazai témát kínált. Ezt felismerve a hazai folyóiratok éppen a hazai tárgyak bemutatásával, eredeti, nemzeti vonatkozású képanyag kínálatával igyekeztek elhódítani előfizetőket a százezres olvasótábor magáénak tudható külföldi laptársaiktól. Éppen ezért kiállításunk is azt a kérdést állította középpontba, miként vállalt szerepet a korszak képes sajtója a nemzeti identitás

kidolgozásában, hogyan jelentek meg általa nemzeti színjátszásunk nagyjai, közéleti kiválóságaink, történeti hőseink vagy népeletünk tipikus alakjai. Bizonyos témák felvetése különösen jellemző volt a sajtóra: így az aktuális divat (ezen belül a nemzeti divat) közlése, színházi szerep- és színpadképek, valamint neves személyiségek részvételével előadott élőképek megjelentetése. Illusztrációival nagy szerepet vállaltak folyóirataink a hazai közéleti személyiségek kultuszának formálásában, ami különösen jól érzékelhető az 1859-es Kazinczy-ünnepségek vagy Széchenyi halála kapcsán. A nemzeti históriából folyóirataink különösen azon jeleneteket választották díszes műlapjaik tárgyául, amelyek a hősokeket emberközeli, emocionálisan átélhető helyzetekben mutatták be, női lapjaink pedig szívesen válogattak nemzeti múltunk „női pantheonjának” hősnői közül. A népeletből az újságok képei főként a derűs, ünnepi mozzanatokot emelték ki, de figyelmüket a nagyvárosi élet újonnan feltűnt típusai sem kerülték el. A nemzet „képzelt közösségének” megalkotásában nagy szerepet kaptak az aktuális eseményképek is, így az 1848-es forradalom hősei vagy az 1867-es koronázás ünnepélyes jelenetei. Utóbbiak, éppúgy mint az 1879-es szegedi árvíz képei már azt is jól mutatják, hogy a sajtóban hogyan élt korszakunk

végén egymás mellett a narratív-fikciós akadémikus kompozíció az immár többnyire fotók által inspirált dokumentatív riportképpel.

Kiállításunk több mint háromszáz műtárgya között zömmel – az egykor is faliképként használt – képmellékletek és jutalomképek jelentek meg, amelyekhez számos olajfestmény kapcsolódott, ezt az összképet mintegy ötven folyóirat, számos előfizetési felhívás, a kor nyomdatechnikáját és életmódját megidéző tárgyanyag egészítette ki. A tárlathoz kapcsolódóan két napos tudományos konferenciát szervezett az OSZK tudományos igazgatósága jelen sorok írójával, amelynek keretében a kimerítő irodalom- és sajtótörténeti előadásokat és művészettörténeti kérdésselvetéseket izgalmas kerekasztalbeszélgetés és természetesen tárlatlátogatás színesítette. A konferencia anyaga 2013 során tanulmánykötetben is megjelenik majd. A 2013. január végéig látható kiállítás főkurátora: Dr. Révész Emese (Magyar Képzőművészeti Egyetem). Társkurátorok: B. Nagy Anikó (BTM), Molnárné Aczél Eszter (BTM), OSZK részről pedig Boka László, Borsos Attila, Kötél Emőke és Lipták Dorottya vettek részt a szakmai megvalósításban.

Révész Emese
revesz.emese.at.yahoo.com

(Építő)művészet a sajtóban

KÉPEK A TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁGRÓL

– TÁJAK, VISELETEK: TÁRLATOK EGY DÍSZES HASONMÁS KAPCSÁN –

2012 november elején jelent meg a Kossuth Kiadó és az OSZK közös vállalkozásában Nemes Mihály és Nagy Géza, *A magyar viseletek története* című nevezetes munkájának reprint kiadása. A mű a Millenium ígézetében, de már annak eredményeit felhasználva készült és jelent meg 1900-ban. A Székely Bertalan-tanítvány Nemes Mihály kora minden rendelkezésre álló forrását felkutatva festette meg 40 színes és 71 fekete-fehér táblából álló gyűjteményét, amelyhez Nagy Géza, a Nemzeti Múzeum tudós régésze-történésze írt terjedelmes tanulmányt. A végeredmény tanulságos ötvözte a kor tudományos ismereteinek és romantikus elképzeléseinek. A kezdetek, a honfoglaló ma-

gyarság viselete és fizikai megjelenése testvéri jobbot nyújthat a Feszty-körkép magyarjainak, míg a későbbi századok viseletábrázolásai mai szemmel nézve is mind hitelesebbnek tekinthetők. Ezt a hitelességet nagymértékben támogathatták a milleniumi ünnepek és kiállítások, mivel ebből az alkalomból számos arisztokrata család megnyitotta kincseskamráját, közszemlére bocsátván ősei viseletét, sőt lemásolva vagy kicsit átigazítva maga is felöltötte annak darabjait. (Ez a korszak volt a díszmagyar felvirágzásának a reformkort követő újabb nagy periódusa). Bár a modern kutatás sok szempontból vitatja, sőt több irányból cáfolja a szerzők korabeli következtetéseit, például az alföldi

Tárlatvezetés a megnyitó napján

cifraszűrök mintáinak honfoglalásig visszanyúló gyökereit, a maga nemében úttörő és mindmáig páratlan könyv gyönyörű metszeteivel és érdekfeszítő magyarázataival mint tudománytörténeti emlék is méltó figyelmünkre.

Eme nevezetes munka hasonmásának megjelenése alkalmából könyvtárunk két kiállítással is készült. Az egyik színhelyen, az Erekytérben, olyan műveket mutattunk be főképp a Kézirattár, a Színháztörténeti Tár és a Régi Nyomtatványok Táranak kincseiből, amelyek mintaként szolgáltak vagy forrásként segíthették a szerzők munkáját. Előbbire példaként említhetők a 17. századi erdélyi viselettörténetek kéziratai, vagy Jost Amman Európa asszonyainak, köztük egy magyar nemes asszonynak a viseletét ábrázoló gyönyörűséges 16. századi műve, utóbbira pedig a Krónikák, így a Képes Krónika vagy a Thuróczy krónika itt másolatban bemutatott példányai, illetve az arisztokrata ősgalériák, az Esterházyak Trophaeuma és a Nádasdyak Mausoleuma.

Másik helyszínünk a VII. emeleti Katalógustér volt, ahol mintegy kortörténeti előzményként Törzsgyűjteményünk és a Plakát és kisnyomtatványtár anyagából válogatva a történelmi Magyarország 18–19. századi grafikus táj- és viseletábrázolásaiból készítettünk kiállítást. A romantika természet felé fordulása és a felvilágosodás a világot és a benne élő embereket megismerni és megérteni vágyása a 18. század végétől Európa-szerte, így Magyarországon is divatba hozta a táj- és népábrázolásokat. A litográfia 19. század eleji felfedezése és gyors terjedése pedig egyre szélesedő körökben tette lehetővé e sorozatok megismerését. A Napóleoni háborúkat követő évtizedekben egymás után jelentek meg a Voyage pittoresque, Travel picturesque vagy Mahlerische

Reise címkezdetű, Európa legkülönbözőbb országait, népeit bemutató, rendszerint illusztrált úti beszámolók. Kiállításunk érdekes összevetést kínál a honi és külföldi szerzők, rajzolók eltérő ábrázolásmódja között. Nálunk az érdeklődés kezdetben a hősi múltat megidéző várak, romok, a természeti tájak romantikus formái, a hegyek, barlangok, vízesések, illetve a „Festői utazások” vidékei, Erdély, a Felvidék, a folyók, főképp a Duna menti tájak felé fordult. A romantikus szemlélet jól megfért a mérnöki pontosságra törekvő tudományos bánya-, barlangábrázolásokkal, a reformkor klasszicista városképeivel. A 19. század közepe táján az alföld került az érdeklődés középpontjába, a külföldiek számára mint egzotikus tájék, a magyar közgondolkodásban pedig mint a legmagyarabb táj megtestesítője, lakói pedig mint a romlatlan magyar szellem képviselői.

Ami a viseletábrázolásokat illeti, a soknemzetiségű ország lakói hosszú ideig a romantikus látásmód idealizált figuráiként, vagy népszínművekre emlékeztető életképek naív szereplőiként lépnek eléink. Sőt, bizonyos etnikumok és foglalkozások képviselői főképp a külföldi művészek szemével nézve különleges lényeknek tűnnek. Hús-vér emberként való bemutatásuk világunk egyre objektívebb ábrázolásával párhuzamosan, a fényképezés térhódításának, nem utolsó sorban gazdagodó néprajzi ismereteinknek köszönhetően, a 19. század második felétől kezdődött. Jól példázzák ezt a korszakot lezáró, *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képből* című nagy állampatrióta vállalkozás kötetei.

Süvegh Veronika
suvegh.veronika.at.oszk.hu

SZÉCHÉNYI EMLÉKNAP

– ALAPÍTÁSI ÜNNEP KÖNYVTÁRUNK 210. SZÜLETÉSNAJÁN –

Gróf Széchenyi Ferenc, az alapító
(Johann Ender festménye, 1825, Magyar Nemzeti Múzeum)

Ahogy az előző években, idén is az OSZK munkatársai számára rendezett belső ünnepséggel kezdődtek a jeles nap eseményei. Az idei kerek évfordulón reggel 9 órától a díszteremben került sor a Széchenyi Ferenc-émlékérem átadására és a törzsgárda-jutalmak kiosztására. Az ünnepi pillanatok megszépítéséhez az OSZK kórusa is hozzájárult közreműködésével. A Himnusz hangjai után Dr. Sajó Andrea főigazgató köszöntötte az egybegyűlteket, majd bejelentette, hogy az OSZK dolgozói számára fontos szakmai elismerést jelentő emlékérmeket ebben az esztendőben Kónyáné Csúcs Dalma, a Kurrens Feldolgozó Osztály munkatársa nyerte el. A díjátadást követő laudációban Borsos Attila elmondta, hogy a díjazott 1979-ben kezdte meg pályafutását könyvtárunkban, és a kezdetektől a periodikumok feldolgozásával

foglalkozik. Munkásságával meghatározóan járult hozzá az OSZK periodika-állományát feltáró modern katalógusok létrejöttéhez. Munkabírása, segítőkészsége csodálatra méltó, sokunk számára példaértékű.

A hagyományoknak megfelelően, a tavalyi díjazott, Németh Gábor, a zirci Reguly Antal Műemlékkönyvtár vezetője tartott ezt követően előadást a zirci apátsági könyvtár történetéről, a 18. századi alapítástól a II. világháborús és sztálini idők megpróbáltatásain (könyvek pusztulásán és nagyértékű dokumentumok megmentésén) keresztül egészen a nemzeti könyvtárral létrejött együttműködésig és annak a rendszerváltás után beteljesedett számos eredményéig, illetve a még megvalósításra váró további tervekig.

Charpentier *Ünnepi ének* című kórusművének meghallgatása után Györffy Szabolcs SZB-elnökségi tag közreműködésével adta át a főigazgató asszony az idei törzsgárda-jutalmakat. 10 éves törzsgárda-jutalomban részesült Baumgartner Bernadette, Bene Zsuzsanna, Doublinszki Éva, Halmai Szilvia, Karasz Lajos, Kondász Gyöngyi, Macskásy-Orgován Ildikó, Mészáros Erzsébet, Nagy Ferenc, Németh Gábor, Somogyi József, Szende Katalin, Tiborfi-Gányi Tímea Ildikó és Vajda Henrik. 20 éves törzsgárda-jutalmat vehetett át Hantosné Nyiri Gyöngyvér, Papp Judit, Repkényiné Nagy Edit, Szanyi Ilona és Szopkóné Lázár Ibolya. 25 éves törzsgárda-jutalmat kapott három kollégánk: Nyiri Béla, Rigó Márta és Tóth Zsuzsanna. 30 éves törzsgárda-jutalmat idén ketten vehettek át, megérdemelt taps közepette: Érdi Marianne és Szabó József.

11 órakor kezdődött az OSZK Tudományos Ülésszakának első szekciója, amelynek kezdetén Boka László tudományos igazgató köszöntötte az '56-os Intézet munkatársait és minden jelenlévőt. Az ülészak címe: *1956 – Régi elbeszélések és új interpretációk. A kétezres évek megközelítései*. Eörsi László nyitó előadásában Budavár 1956-os ostromát ismertette egy igen érdekfeszítő mikrotörténeti elemzés keretében. Ungváry Krisztián *Utcakép a Corvin-közből* című előadása szintén mikrotörténeti vizsgálat volt, de nem az emberekről, hanem

Gróf Hoyos Imre felavatja a Széchényi-emlékfalat

tárgyakról (harckocsik megsemmisítéséről) szólt, pontos helyszínek és időpontok megjelölésével. Somlai Katalin a forradalom Békés megyében való társadalmi önszerveződéséről, ezt követően Keller Márkus a munkástanácsokról mint a valóban alulról induló önszerveződésjellegzetes alakulatairól beszélt. Tabajdi Gábor a forradalomról szóló államvédelmis elbeszéléseket vizsgálta, Lénárt András az 1956. október 30-i Köztársaság téri eseményekről beszélt a korabeli magyar és nyugati sajtó híradásai alapján. Végül Rainer M. János szekcielnök tartott előadást *A forradalom jelentésváltozatai az 50. évfordulón túl* címmel, melyben az egykorú tapasztalatokból eredő konceptualizációs folyamattól indulva eljutott egészen a napjainkban megvalósuló, kronológiát megbontó új elbeszélési rendig és a szakma által „terminátorok”-nak nevezett radikális forráskritikusok méltatásáig.

Eközben 13 órakor kezdetét vette a VIII. emeleti társalgóban a *Nemzedékek kézfogása. Könyvtár és emlékezet* című rendezvény is. A házigazda, Hegyközi Ilona köszöntőjét követően három beszélgetésre került sor: Somkuti Gabriella könyvtártörténész, egykori munkatársunkat Elbe István, Bartos Évát, a Könyvtári Intézet korábbi igazgatóját pedig Hangodi Ágnes kérdezte arról, hogyan ismerkedtek meg a könyvtáros szakmával és hogyan kerül-

tek a Széchényi Könyvtár munkaközösségébe. Káldos János Tóth Mátéval és Gondos Gáborral beszélgetett a TÁMOP keretében megvalósuló ELDORADO elektronikus dokumentumküldő rendszerről, kitérve a szerzői joggal kapcsolatos fontos kérdésekre, aggályokra is. A beszélgetések között Elekes Irén egykori kollégánk, a Civil Rádió munkatársa mesélt Bohusné Szőgyényi Antónia és Benczúr Gyuláné Boldizsár Kata Piroska – könyvtárunk egyik nagylelkű adományozója – életútjáról. Az OSZK múltját idézték a rendezvény idején kiállított, lapozgatható fényképalbumok is, amelyeket Somkuti Gabriella ajándékozott a Könyvtártudományi Szakkönyvtárnak.

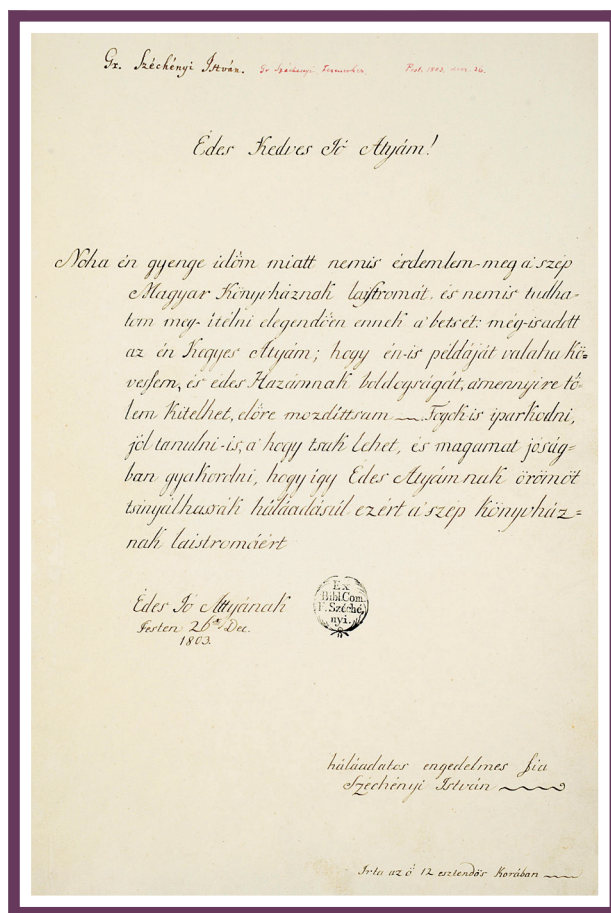
Az ünnepnap legfontosabb eseményén délután nyílt meg az Erekytérben a *Patriae Sacrata Anno 1802 – 1802-ben a hazának szentelve* című kiállítás könyvtárunk alapításának 210. évfordulója alkalmából. Díszvendégként jelen volt Széchényi Zsigmondné és gróf Hoyos Imre, Széchényi István ükunokája. Sajó Andrea főigazgató megnyitó szavai után Boka László beszélt az egy éve kezdődött, általa koordinált munkákról s mondott köszönetet a kiállítás és a hozzá kapcsolódó jubileumi kötet létrehozásában közreműködőknek. Mint kiemelte, a könyvtáralapítás szempontjából Széchényi tudatos választása volt a november 25.-i nap,

Alexandriai Szent Katalin ünnepnapja, ezáltal is erősítve a párhuzamot a méltó magyar előzményen – az egykor Corvin-könyvtáron – túl a híres antik könyvtárral, melyre az elkészült díszes kötet is sorol példákat. Ezt követően a tárlat egyik kurátora, Kötél Emőke tudományos titkár bemutató beszédében a polgári erényekben és vallásosságban egyaránt jeleskedő, bölcsen előrelátó tudós könyvtáralapító képét rajzolta meg, a gondolatsort Széchényi Ferenc fiához, Istvánhoz írt levelének soraival zárta: „Jól mondja egy bölcs, hogy az emberek, bár fölhúzzák a vitorlákat s rendezik a köteleket, s hozzá oly komoly képet vágnak, mintha e készülteik csalhatatlanok volnának, de egy Magasabb ül ott a kormányruznál, s mosolyog hozzá, mondván: »Így lesz az és nem másképp!«”. A Deák Eszter és Zvara Edina szerkesztésében megjelent ünnepi leveleskönyvet Zvara Edina, a SZTE Könyvtár- és Humán Információtudományi Tanszékének adjunktusa ismertette, ezután Hoyos Imre felavatta az V. szinti folyosón létrehozott Széchényi-emplékfalat. Az ünnepi rendezvénysorozat e fázisának záróeseményeként Dr. Sajó Andrea, Hidasi István és Szemerei Péter főigazgató-helyettesekkel megkoszorúzta a díszlépcsőházban álló Széchényi Ferenc-mellszobrot.

Öt órakor kezdődött és az estébe nyúlt a díszteremben a Könyvtárlat sorozatunk újabb rendez-

Az alapítóhoz írott levelek a könyvtár fája körül

Széchényi István levele édesapjához

vénye, *Budavári disputa* címmel. A tudományos igazgatóság két elismert kutatója révén igényes, érdekfeszítő előadásokat hallhatott a szép számú közönség. Pojjákné Vásárhelyi Judit *Bujdosó diákok* című előadásában a magyarországi protestáns diákok 16–17. századi nyugat-európai peregrinációjáról beszélt, kitérve a tanulmányutak különböző írott emlékeire, magyarországi és erdélyi jogi hátterére, a különféle anyagi támogatások, ösztöndíjak fajtáira. Heltai János előadásában a Bethlen Gábor-korabeli Erdély viszonyai között vizsgálta a peregrináció hatását a művelődésügyre, a fejedelmi udvar külpolitikájára, a rendi politika és a vallásügy kapcsolatának alakulására. Következtetése mindkét előadás szempontjából helytálló: az említett korban a peregrináció elérte kitűzött céljait, sikeres volt, hatásai a magyar kultúrában és a protestáns egyházak hagyományában mindmáig érezhetők. A rendezvényt a világhírű Orfeo Zenekar barokk koncertje zárta Carissimi, Purcell és Händel műveiből, Vashegyi György vezetésével. Köszönet illeti mindazokat, akik e szép évforduló méltó megünnepléséhez bármi módon hozzájárultak.

Csobán Endre Attila
acsoban.at.oszk.hu

NEMZETKÖZI KAPCSOLATAINKRÓL DIÓHÉJBAN

DR. SAJÓ ANDREA A KOREAI KULTURÁLIS KÖZPONT MEGNYITÓJÁN

Idén februárban nyitotta meg kapuit a budapesti Koreai Kulturális Központ. Az ünnepélyes megnyitón jelen volt az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója is, akit arra kért fel *Nam Gwan-pyo* koreai nagykövet, hogy vegyen részt az új intézmény szalagátvágási ceremóniáján. *Dr. Sajó Andrea* eleget tett a felkérésnek, amire köszönőlevélben reagált a koreai nagykövet.

Levelében a diplomata kiemelte: országa hangsúlyosan számít a magyar nemzeti könyvtárral való együttműködésre. Az év folyamán *Young Sup Kwon* koreai kultúrattasé azzal a kéréssel fordult az OSZK-hoz, hogy – amennyiben van a nemzeti könyvtár állományában régi Ázsia- vagy Korea-térkép –, úgy szeretné megtekinteni azokat. Könyvtárunk Térképtár-gyűjteményében a 16. század második felétől található olyan világtalasz, amelyben Ázsia, illetve utóbb a Koreai-félsziget térképe is helyet kapott. Jeleztük a követség felé, hogy semmi akadálya sincs annak, hogy *Kwon* kultúrattasé úr e műveket megtekintse, azokról digitális fotómásolatot kapjon.

IRÁN BUDAPESTI NAGYKÖVETE LÁTOGATÁST TETT AZ OSZK-BAN

2012. február elsején hivatalos látogatást tett az Országos Széchényi Könyvtárban *Saeed Seyed Agha Banihashemi*, az Iráni Iszlám Köztársaság magyarországi nagykövete. *Saeed Banihashemi* tudós-nagykövet: mielőtt a diplomáciai pályára lépett volna, matematika professzorként és tudománytörténészként is dolgozott az Imam Hussain Egyetemen.

Látogatása alkalmából a nagykövet a Korán reprezentatív kivitelű, kétnyelvű kiadását ajándékozta a magyar nemzeti könyvtárnak.

A *Dr. Sajó Andrea*val folytatott megbeszélésen szóba kerültek időszerű kulturális kérdések, és felmerült annak a lehetősége is, hogy komolyabb együttműködés kezdődjön a két ország nemzeti könyvtárai között. Az OSZK főigazgatója megerősítette, hogy lehetőséget lát

az együttműködésre digitalizálási programok, kiállítás-rendezés, továbbá szakmai tapasztalatcsere területén.

A Budapestre akkreditált iráni nagykövet munkalátogatásra hívta meg *Dr. Sajó Andreát* az iráni nemzeti könyvtárba.

Saeed Banihashemi az Országos Széchényi Könyvtár Apponyi-termében perzsa kéziratokat, térképeket, valamint a könyvtár törzsgyűjteményéből származó perzsa könyvritkaságot végül egy perzsa témájú hungarikumot: Zalánkeményi Kakas István, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem követe perzsa útleírásának első kiadását tekintette meg. Látogatása végén – szimbolikus lépésként – beiratkozott Könyvtárunkba.

BARONESS BLACKSTONE AZ APPONYI-TEREMBEN

2012. június 7-én rövid, informális látogatást tett az Országos Széchényi Könyvtárban *Baroness Blackstone*, a British Library igazgatótanácsának elnöke, korábbi brit kulturális miniszter. Blackstone asszony megtekintette a különgyűjteményeket és az Apponyi-termet, valamint az olvasótermeket is, élénken érdeklődött az olvasói létszám alakulásáról, a könyvtári beiratkozási díj nagyságáról, továbbá a raktározás kérdéseiről.

Könyvtárunk felsővezetése gratulált a British Library-nek ahhoz, hogy idén tavasszal 9 millió fontért megvásárolták a legrégebbi épségben fennmaradt európai könyvet, a 7. században íródott *St. Cuthbert Gospel*-t.

KÉTOLDALÚ EGYEZMÉNY AZ AZERBAJDZSÁNI NEMZETI KÖNYVTÁRRAL

2012. június 18-án *Dr. Sajó Andrea* főigazgató és *Dr. Kerim Tahirov*, az Azerbajdzsáni Nemzeti Könyvtár igazgatója kétoldalú együttműködési keret-megállapodást írt alá Bakuban. A hivatalos bakui aláírást három hónapos előkészítő munka előzte meg, melynek során a két ország nemzeti könyvtárának szakértői javaslatot tettek a megállapodás tematikájára, illetve annak végleges szö-

vegére. Az előkészítő szakaszban Budapesten járt *Dr. Kerim Tahirov*, aki akkor elsősorban a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon megrendezésre került azerbajdzsáni könyvkiállítás megnyitására érkezett fővárosunkba.

Dr. Sajó Andrea látogatásának fő célja az együttműködési keret-megállapodás ünnepélyes aláírása volt, de emellett az Azerbajdzsáni Nemzeti Könyvtár fő-auditóriumában előadást is tartott az OSZK felépítéséről, szakmai működéséről, webkettes kommunikációs újításairól, valamint a jövőbeni terveiről.

**KORTÁRS MACEDÓN KÖNYVKIADÁS ÉS
ÓSZLÁV KÉZIRATTÖREDÉK-MÁSOLATOK
A „ST KLIMENT OHRIDSKI” MACEDÓN
NEMZETI ÉS EGYETEMI KÖNYVTÁR
GYŰJTEMÉNYÉBŐL**

Az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, *Dr. Sajó Andrea* és *Mile Bosheski*, a szkopjei „St Kliment Ohridski” Nemzeti és Egyetemi Könyvtár főigazgatója a két intézmény könyvtár-tudomány és az informatikai tudományok terén való

együttműködési szándékát kifejező megállapodást írt alá 2012. szeptember 18-án. Az eseményen jelen volt *Daržo Angelov*, a Macedón Köztársaság Magyarországon akkreditált nagykövete és *Panda Stojanovska*, az ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézetének macedón lektora is.

A meglévő szakmai kapcsolatok tovább erősítésén, jelentős bővítésén túl az együttműködés célja Magyarország, illetve Macedónia történelmének és kulturális örökségének proaktív bemutatása a másik fél számára, ezzel is gazdagítva a világ kollektív kulturális örökségét. Ennek a törekvésnek az első eredményeképpen a kortárs macedón könyvkiadást reprezentáló, ószláv kézirat-töredék-másolatokat bemutató nyomatokkal kiegészített időszaki tárlat nyílt meg az Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Erekljeterében.

A „St Kliment Ohridski” Nemzeti és Egyetemi Könyvtár az év folyamán korábban összesen 500 kortárs macedón művet ajándékozott az OSZK-nak.

Zimányi Katalin
zimanyi.katalin@oszk.hu

A KÖNYVTÁRI INTÉZET KIEMELT PROGRAMJAI 2012-BEN

Az alapvető információszoigáltató, képző és módszertani tevékenység mellett a Könyvtári Intézetben idén nagyobb hangsúlyt kaptak a koordinációs feladatok. A MOKKA közös katalógus fejlesztésére irányuló projekt vezetése mellett két nagy TÁMOP – egy lezárult és egy éppen most induló – pályázat menedzselését végezzük, utóbbi november elsején indult ELDORADO projekt néven. A pályázat keretében a nemzeti könyvtár vállalta az elektronikus dokumentumok országos könyvtári szolgáltatási rendszerének kialakítását.

Kiemelten foglalkozunk a digitalizálás és az elektronikus szolgáltatások bevezetésének, illetve elterjesztésének kérdéseivel. A fent említett pályázattal összefüggésben is fontos kérdés, hogy a szerzői jogok betartása mellett miként oldható meg, hogy a könyvtárakon keresztül az olvasók széles köréhez eljuttassuk a digitálisan elérhető dokumentumokat, illetve a napjainkban keletkező elektronikus könyveket. Az Intézet szervezésében rendszeresen találkoznak a kiadók és a könyvtárak képviselői, hogy közösen gondolkodjanak az e-dokumentumok forgalmazásának lehetséges megoldásairól, és a szerzői jogi védelemmel kapcsolatos kérdésekről. Az Intézet képviselőjében magam is tagja vagyok az Egyesülés az e-könyvekért szerveződésnek, melynek találkozóit havi rendszerességgel az OSZK-ban rendezik. A megbeszéléseken részt vesznek az e-könyves piacon érintett kiadók és terjesztők, valamint a terület iránt érdeklődő szakemberek. Az Egyesülésben a könyvtárakat az Intézeten kívül a Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület

nevében Moldován István, az IKSZ nevében Fodor Péter képviseli.

Az év második felében több e-könyvekkel kapcsolatos rendezvény zajlott a könyvtárakban, amely azt mutatja, hogy nagyon aktuális kérdés, hogy az e-könyvek hogyan kerülhetnek be a könyvtári szolgáltatások körébe. A Könyvtári Intézetben ezért elindítottunk egy „e-könyves infotár” elnevezésű webes szolgáltatást, amely a könyvtáros kollégák naprakész tájékoztatása érdekében blogszerű formában teszi közzé az e-könyvekkel kapcsolatos híreket, eseményeket és a szakirodalmat.

Az év további nagy feladata volt az Intézet oktatási tevékenységéhez az intézményi akkreditáció megújítása, további tanfolyamok akkreditálása, valamint az újabb négy évre érvényes vizsgaszervezési jog megszerzése. Mindezek előkészítése különösen sok munkát igényelt a kollégáktól.

A minisztériumi szakmai munka és az ennek mentén történő jogszabályi tevékenység sikeréhez rendszeres adatszolgáltatással járunk hozzá, irodalomkutatással, felmérésekkel, döntéselőkészítő anyagok összeállításával segítjük a felső szintű szakmai vezetés munkáját.

2012 nyara folyamán a Könyvtártudományi Szakkönyvtár új helyre költözött az OSZK-n belül: a VII. emeleti olvasó egy részét kaptuk meg a gyűjtemény elhelyezésére és szeptembertől már itt fogadtuk az olvasókat.

Bánkeszi Katalin
bankeszi.katalin@oszk.hu

ZIRCEN TÖRTÉNT

A zirci műemlékkönyvtárban, folytatva az előző évek sikeres tárlatait, 2012 április 1-én nyílt meg *A művészet plakátjai* című kiállítás. Az anyagot Katona Anikó állította össze a Plakát és Kisnyomtatványtár gazdag gyűjteményéből, a kivitelezést jelen sorok írója segítette, a tudományos igazgatóság égisze alatt. A kiállításra kerülő díszes válogatás alapját az OSZK-s kiállításplakátok adták a kezdetektől az 1930-as évekig, tehát a műfaj fénykoráig. Ahogyan Szeifert Judit, a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze a megnyitóbeszédében elmondta, a tárlat „kizárólag olyan műveket sorakoztat fel, amelyek a művészet bizonyos eseményeihez kötődnek, így a művészetről, a művészetért szólnak, a művészi megközelítés igényével. A külön csoportot képező kiállításplakátok a plakátgrafikusok ars poeticái, kifejezik készítőik művészetéről vallott elképzeléseit. Ezen plakátok alkotói gyakran maguk a kiállító művészek, akik így ahhoz a nagyközönséghez is tudnak szólni, amelyik különben nem jut el a kiállításokra. A kiállításplakát tehát egyedülálló lehetőség arra, hogy a legfrissebb művészeti irányzatok a közönséggel találkozzanak a kiállító tereken kívül is.”

A megnyitó után Katona Anikó, a kiállítás kurátora tartott tárlatvezetést. Bemutatta az egyes korszakok jellegzetes darabjait, így a nagybányai művésztelep két alkotójának, Iványi Grünwald Bélának és Glatz Oszkárnak a szabadtéri festészet (plain air) megjelenését tükröző falragaszait. A tárlaton helyet kaptak többek között Vaszary János, Rippl-Rónai József, Czóbel Béla, és Csók István munkái is. A századelő modernjeit Berény Róbert és Bortnyik Sándor képviselte, a megyét pedig Egry József, a Balaton festője. A tárlat látogatói végigkövethették, hogyan találja meg ez a műfaj saját eszköztárát és kifejezési lehetőségeit a korai, még festményszerű hirdetésektől a konstruktivista szellemben tervezett, minden értelemben modern reklámgrafikáig. Mindezt korabeli kiállítási katalógusok, képeslapok, valamint Katona Anikó jól megkomponált tájékoztató szövegei segítették. A kiállítás szeptemberig volt látható.

*

Ugyancsak áprilisban kezdődött meg a ciszterci apátság épületének teljes felújítása, a „Zirc, a Bakony

fővárosa - Komplex, látogatóbarát turisztikai kínálat kialakítása a Ciszterci Apátságban és Zirc Város főterén” projektkeretében. A munkálatok sajnos a Műemlékkönyvtár nyári nyitva tartási rendjét is befolyásolták, ezért – bár a tudományos igazgató és a főpát úr többször egyeztetett – a kutatók, az OSZK munkatársai vagy az említett kiállítást megtekinteni vágyók augusztusban nem léphettek az épületbe. Öröndetes ugyanakkor, hogy az Új Széchenyi Terv támogatásával megvalósuló programban az apátsági épület főhomlokzatának, díszudvarának teljes rekonstrukcióján kívül sor kerül többek között

„A művészet plakátjai” című kiállítás megnyitóján

látogatóközpont és oktatási kabinet kialakítására, látogathatóvá válnak a középkori monostor romjai. Ezzel a turisztikai célú beruházással az épület, benne a műemlékkönyvtárral visszacapja régi patináját, de egyben a legmodernebb eszközökkel fogja szolgálni a 21. századi ember kulturális turizmussal egybekötött minőségi szabadidő eltöltését, pihenését is. A projekt munkálatainak befejezése és átadása 2013 tavaszára várható.

Németh Gábor
nemeth.gabor@at.oszk.hu

RÖVIDHÍREK

1956-OS INTÉZET RÉGI-ÚJ HELYEN

2012. január 1-jétől az 1956-os Intézet munkatársai a nemzeti könyvtár kötetlékeiben, új struktúrában (1956-os Intézet - Oral History Archívum osztály keretében) folytatják munkájukat.

Az 1956-os Intézet megalapítását 1989 tavaszán kezdeményezték történészek illetve a forradalom résztvevőinek egy csoportja. Először az 1958 és 1964 között Brüsszelben működött Nagy Imre Intézet folytatására, hazatelepülésére gondoltak, az első koordináló testület 1989. június 17-én még ezen a néven alakult meg Kenedi János ellenzéki aktivista lakásán. Az alapítás viszonylag hosszan húzódott: az intézet 1991 márciusában kezdte meg érdemi munkáját, egyrészt az OSZK mellett működő akadémiai kutatóhely, másrészt magánalapítvány formájában. Utóbbi 1995-ben alakult át közalapítvánnyá.

Az Intézet a kilencvenes években elsősorban az 1956-os forradalommal, előzményeivel, alakulásával, nemzetközi kontextusával és utóéletével foglalkozott. Az 1996-os évfordulót követően vizsgálódásainak spektruma kitágult és kiterjedt a 20. századi magyar történelem, illetve annak nemzetközi környezete egész történetére. Működése húsz éve alatt több mint 120 könyvet, húsznál több történelmi dokumentumfilmet, CD-t, DVD-t és elektronikus tartalomszolgáltatást adott ki, számos konferenciát rendezett itthon és külföldön.

A kormány kezdeményezésére a Fővárosi Bíróság 2011. december 23-i hatállyal kimondta az 1956-os Intézet Közalapítvány megszüntetését. A közalapítvány által ellátott közfeladatot a bíróság döntése értelmében, a jövőben az Országos Széchényi Könyvtár látja el. Az Intézet munkatársai közül 12-en a nemzeti könyvtár különgyűjteményi igazgatósága keretében folytatják munkájukat. Az 1956-os Intézet - Oral History Archívum osztály munkatársai továbbra is a Dohány utca 74. szám alatt dolgoznak.

Az Intézet történetének első periódusáról Kozák Gyula tanulmányát az alábbi oldalon olvashatják: http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/az_intezet/intezet_tortenete.

Az Intézetről és munkatársairól további információk itt találhatóak: www.rev.hu

Rainer M. János
rainer.janos.at.oszk.hu

APOLLONIUS BEMUTATÓ

Apollonius pictus. Egy illusztrált késő antik regény 1000 körül. / An Illustrated Late Antique Romance around 1000. Szerk: Boreczky Anna, Németh András. Budapest, OSZK 2011

2012. március 28-án az OSZK nyolcadik emeleti társalgójában került sor a Könyvtár egyik legrégebbi kéziratát közkinccsé tevő, 2011-ben megjelentetett hasonmás és tanulmánykötet bemutatására. A szóban forgó, általunk *Apollonius pictus*nak keresztelt ezer éves kézirat egy késő antik kalandregényt, Apollonius király históriáját tartalmazza, s ez a mű legkorábbi fennmaradt illusztrált példánya. A kiadvány a szerkesztők szándéka szerint komplex képet igyekszik nyújtani a kézitról, benne a szerkesztők mellett az egyes szakterületek elhivatott, nemzetközi szaktekintélyei (Herbert L. Kessler, Xavier Barral i Altet, Beatrice Radden Keefe, Andreas Nievergelt) külön tanulmányokban mutatják be a mű filológiai, művészettörténeti és nyelvtörténeti jelentőségét.

A kézirat komplexitásának megfelelően a kiadványt a filológia részéről Prof. Ritoók Zsigmond, művészettörténeti szempontból Prof. Marosi Ernő mutatta be. Ritoók Zsigmond többek között a regény hagyományozódásáról korábban kialakult összkép módosulásának jelentőségét emelte ki, Marosi Ernő pedig a román kori művészet eddig is feltételezett antik forrásainak kézzelfogható példajaként értékelte a kézirat illusztráció-ciklusát. A bemutatót nagy érdeklődés kísérte, amely örömteli módon igazolta vissza a szerkesztők által szorgalmazott interdiszciplináris párbeszéd sikerét.

Boreczky Anna
boreczky.anna.at.oszk.hu

HORVÁT–MAGYAR TEMATIKUS TÁRLATAINK BALATONFÜREDEN

Két korábbi sikeres tárlatunk is megújult köntösben mutatkozhatott be 2012-ben Balatonfüreden.

Fiume magyar emlékezete (Skultéty Csaba gyűjteménye) címmel 2009-ben az OSZK-ban bemutatott majd Debrecenben és Rijekában (Fiume) is vendégszerepelt kiállításunk legújabb állomása 2012-ben a balatonfüredi Vaszary-villában volt. A március 24-től május 20-ig nyitva tartó balatonfüredi kiállítás az említett gyűjtemény dokumentumait, tárgyait mutatta be, melyeket korábban az OSZK vásárolt meg. A kiállítás Fiume három, a magyarokhoz kapcsolódó történelmi korszakát mutatta be a patinás villa 'B' épületének emeletén. A kiállítótérben korabeli térképek, dokumentumok, könyvek, metszetek, a gyarmatáru-kereskedelem darabjai idézték meg először az 1766-tól 1809-ig tartó első, az 1822 és 1848 közötti második, végül az 1868 és 1918 közötti harmadik korszakot, amikor a város magyar fennhatóság alá tartozott. A kiállítás kurátora ezúttal is Benkő Andrea muzeológus, látványtervezője Ágoston István volt.

Minden bizonnyal az opatijai (abbáziai) horvát testvérvárosi kapcsolattal is büszkélkedő Balatonfüred kulturális együttműködési koncepciójának részeként, és nem utolsósorban Praznovszky Mihály irodalomtörténész, lokálpatrióta kezdeményezésére Balatonfüred 2012-ben otthont adott az OSZK másik horvát vonatkozású kiállításának is *A magyarul tudó horvát klasszikus – Miroslav Krleža* című tárlatnak. Az OSZK Nemzeti Erekllyeterében 2011-ben megrendezett Krleža-kiállítás a balatonfüredi Kisfaludy Galériában volt látható 2012. június 8. és július 22. között. A kiállítás egyfelől a korábban tiszteletbeli magyar íróknak is nevezett horvát klasszikusnak a magyar-horvát közös múlt egészét átfogó reflexióit mutatta be hangsúlyozva az enciklopédista Krleža írásainak

hungarológiai vonatkozásait és témáit, másfelől életművének gazdag magyar fogadtatását és az ehhez kapcsolódó rövid ideig tartó magyarországi Krleža-kultuszt idézte fel csomópontok, nagyobb témák folszerű megjelenítése által. A Krleža-életmű magyar recepcióját bemutató összeállítást az új helyszínhez alkalmazkodva adaptálták az OSZK munkatársai, Mann Jolán kurátor és Sudár Annamária, a kiállítás szerkesztője. Boka László tudományos igazgató köszöntőbeszédét követően a kiállítást Dömölky János filmrendező, Krleža Glembay drámáinak megfilmesítője nyitotta meg, a jeles eseményen közreműködött a Misztrál együttes és Sudár Annamária előadóművész.

Mann Jolán

mann.jolan.at.oszk.hu

ÁLLAMFŐI LÁTOGATÁS

2012. május 23.-án Áder János köztársasági elnök bemutatkozó látogatást tett az Országos Széchényi Könyvtárban.

Az államelnök a protokoll-eseményen túlmutatató megbeszélést folytatott a főigazgatóval és támogatásáról biztosította a könyvtár vezetését. Főigazgatónk beszámolt az elmúlt két évben megtett erőfeszítésekről, hogy az OSZK valódi kulturális központtá válhasson, hiszen alapfeladatainak magas színvonalon való teljesítése mellett – számos kulturális rendezvényt tartott és tart a jövőben is. Mint elhangzott, legfrissebb terveink között szerepel egy állandó Corvina-kiállítás megrendezése is. Az eszmecserén szóba került a két szomszédintézmény, a Köztársasági Elnöki Hivatal (KEH) és az OSZK hosszútávú együttműködésének a lehetősége is, melyben a könyvtár speciális kiadványaival, valamint kulturális programjaival működhet közre a KEH protokoll-feladatainak ellátásában.

DÍJAZOTTAK 2012-BEN

Bibliotéka Emlékérem: 2012. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján vehette át Dr. Danku György, az OSZK Térképtárának munkatársa.

2012. október 24-én a nemzeti ünnep alkalmából Hanák Gábor történész-filmrendező, a Történeti Interjúk Tárának volt vezetője kapta idén a **Füzéki István Emlékérmét**.

Széchenyi Emlékérem: 2012. november 27-én, a Könyvtárunk alapítási ünnepéhez kötődő Széchenyi Emléknapon kapta Kónyáné Csúcs Dalma – a Kurrens Feldolgozó Osztály munkatársa.

Magyar Örökség Díj kitüntetésben részesült az idén szintén 210 éves marosvásárhelyi Teleki Téka, melyet 2012. március 24-én, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében adtak át. A laudátor P. Vásárhelyi Judit könyvtörténész, a Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatások Osztályának vezetője volt. A díj azon intézményeknek, csoportoknak, személyeknek adható, akik tevékenységükkel jelentősen hozzájárultak a magyarság erkölcsi, szellemi felemelkedéséhez.